

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל
מרן יואל טייטלבוים זללה"ה
אבדק"ק סאטמאר יע"א

דרשת

הושענא רבה תש"י

תוכו רצוף אהבה לעורר רחמים בשמים
ולעורר בני ישראל לשוב בתשובה
ולהתפלל עבור כבוד שמים וצער השכינה

נעתקו בלשון אידיש
בהוספת ביאורים והערות
להבנת הענין

שנת תש"פ לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

פאר הגהות און קאמענטארן לאזט א מעסעדזש אויף 1850-352-347. צו נעמען א חלק דורך א קרעדיט קארטל: 2199-673-718

קינטרס קיט

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (ארץ ישראל)

718-298-4641 (אמעריקא)

(פון אייראפע 3333419-72-972+)

צו הערן די תורה הושענא רבה תש"י

דרוקט: # → 410 → 6 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

51 מינוט) גאר קלאר

★★★★

• יהם יעלו לזכרון •

האי גברא רבא, הנאון הצדיק המפורסם, חסידא ופרישא, עמוד ההוראה

רבי יואל בן ר' אורי זצ"ל מארגענשמערן

אבדק"ק שארמאש יצ"ו

מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע, אשר האיר פני תבל באור תורתו וצדקתו ובעבודת ה', ורבים הלכו לאורו
נפטר ביום ב' תשרי - ד' דחווה"מ סוכות תשע"ח לפ"ק

הרה"ח המפורסם, תלמיד הרה"ק האמרי יהודה מסעקעלאהוד,
היה דבוק בריב"ק זי"ע, והרכיז תורה לעדרים רבות בשנים

מוה"ר אברהם אבא ב"ר מנחם זצ"ל הירש

נפטר שמיני עצרת תשס"ט לפ"ק

הרה"ח הישיש ירא שמים מרבים
מוה"ר ישכר דוב ב"ר צבי ז"ל
יאקאבאוויטש
נפטר שמחת תורה תשע"ד לפ"ק

הרה"ח תלמיד מובהק מרביה"ק ובבל נימו נפשו פעל לעשות רצונו
מוה"ר שמחה ישכר (בער) ז"ל סאנדער
ב"ר יהושע הכהן ז"ל
נפטר שמחת תורה תשע"ד לפ"ק
וונתנו מרת דינה ב"ר מנחם ע"ה, נפ' פורים קטן תשע"ט

הרה"ח המפורסם, עושה צדקה וחסד, בונה ומקים עולמות של תורה,
מוה"ר שמואל צבי ב"ר יצחק ז"ל אייזענבערג
נפטר י"ז תשרי א' דחווה"מ סוכות תשע"ט לפ"ק

הרה"ח המפורסם, מרחם על הבריות
מוה"ר חיים ב"ר יודא הלוי ז"ל רייזמאן
נפטר י"ד תשרי תשע"ה לפ"ק

KolSatmar.com

א

קושיא א

להבין מה שכופלין לומר "הושענא" לַמַּעַנָּה אֱלֹקֵינוּ "הושענא"

[ראוי להבין למה כופלין תיבת "הושענא"]^א נאכאמאל.

לכאורה ס'איז דאך איין זאך, אַז מ'זאגט "הושענא לַמַּעַנָּה אֱלֹקֵינוּ" ווייסט מען דאך שוין וואָס מ'מיינט, צי [אַז מ'זאגט] "לַמַּעַנָּה אֱלֹקֵינוּ הושענא". [וצריך טעם] פאַרוואָס מ'זאגט דאָ צוויי מאל דעם "הושענא".

ב

[קושיא ב - מתוך הדרוש]

למה נקרא יום זה בשם "הושענא רבה"

[גם ראוי לתת טעם על מה שנקרא יום זה בשם "הושענא רבה"]. (הביאור בדברי רבינו באות לט-מא)

ג

המשל ליום הושענא רבה

ס'איז ידוע, דער טאטע זכרוננו לברכה פלעגט צו זאגן אייביג דאָס מָשֶׁל, ער פלעגט צו זאגן אייביג דאָס מָשֶׁל פונעם זיידנ'ס וועגן [הייטב לב], אויף הושענא רבה. אזוי ווי ס'איז דאך אַ פֶּשְׁטוּת, אזוי ווי ס'שטייט דאך איבעראַל די בחינה^ב.

ד

אזוי ווי [למשל] אַז אַ מלך האָט אַריינבאפּוילן אין שטאָט [אריין], ער האָט געהאַט אַ זמן קבוע יעדעס יאָר, אַ יעדעס יאָר, ער איז געקומען אין שטאָט אַריין אויף אַ געזעצטע [=באַשטימטע] צייט, און מ'האַט אויסגערוּפּן די כְּרוֹזִים אַז יעדער קאָן דעמאָלטס צוקומען צום מלך, מ'זאָל זיך פאַר אים פאַרענטפּערן, זיך 'פאַרטוידיגן' [על העבר אויף] וואָס מ'האַט פּונם געווען קעגן אים, [און] מ'זאָל זיך אויסבעטן אויף ווייטער [על העתיד].

ממילא קאָן מען דאך פאַרשטיין, אַז ווער ס'איז אַ "בֶּר שְׂכָל", ווער ס'איז אַ "בֶּר דַּעַת", האָט שווער דערוואָרט דעם זמן. אַז ער האָט געהערט [הַכְרוֹזִים הראשונים און] דער מלך קומט אין שטאָט אַריין, איז ער אַקעגן געפאַרן כמה פרסאות [לקראת המלך], כמה פרסאות אַקעגן געפאַרן, ער האָט אַלעס אָנגעווענדט [למצוא חן בעיניו], ער איז געפאַלן צו די פיס פאַר'ן מלך, [און] ער האָט זיך געבעטן [שימחול לו]. ממילא איז ער שוין 'אַריינגעקומען אין שטאָט אַריין' צוזאַמען מיטן מלך, ער האָט אַלעס געהאַט פאַרראַכטן.

ה

ווער ס'האַט נישט דעם שְׂכָל, ווער ס'האַט נישט דעם דַּעַת, ער איז נישט אַקעגן געגאַנגען [לקראת המלך מחוץ לעיר], אָבער ווען דער מלך איז שוין געקומען אין שטאָט אַריין, אויף וועם איז דען שוין נישט געפאַלן אַ פחד? [ווען] די כְּרוֹזִים זענען געגאַנגען מ'האַט אויסגערוּפּן:

דער מלך איז שוין דאָ אין שטאָט! דער מלך איז שוין דאָ! יעדער קען צוקומען!

^א כאן מתחיל הריקארדינג, וחסר משהו בתחלתו.

^ב דעיקר ענין המשל ממלך שבא להעיר, מובא בשער המלך ועוד ספרים, רק שהייטב לב הוסיף על זה דמי שבא למען כבוד המלך אין שייך איחור זמן, ולזה מתחילין הושענא למענך אלקינו.

1

נאָר ווער ס'האָט דעם דַעַת אויך נישט געהאַט, און ער האָט 'פאַרנאַכלעסיגט' די צייט וואָס דער מלך איז געווען 'דאַרטן', און נישט צוגעקומען [צום מלך]. ער האָט געוואַרט אויף שפּעטער, אויף טעג מיט וואַכן, און נישט צוגעקומען. אָבער ווער ס'האָט זיך [כאַטש] מ'שָׁב געווען [אפילו] שוין צום סוף, ווער ס'איז צום סוף צוגעקומען, האָט ער אויך נאָך אַסאַך אויפגעטון. ווייל ער האָט געוואוסט אז ער [המלך] איז געווען אַ מלכות של חסד, מ'האָט אויסגעוואַרט ביז צום סוף, מ'האָט יעדן מָקַבֵּל געווען.

2

נאָר ווער ס'האָט אָבער דעם דַעַת אויך נישט געהאַט, אַז מ'איז דורכגעגאַנגען די גאַנצע צייט און מ'האָט גאַרנישט געטון, [אָבער] ווען ס'איז געקומען דער לעצטער "טאָג", די לעצטע "שעה", אַז דער מלך האָט זיך געדאַרפט געזעגענען פון די שטאָט, ווען די כְּרוֹזִים זענען געגאַנגען, די כְּרוֹזִים זענען געגאַנגען: דער מלך געזעגנט זיך שוין!
און ווער ס'איז נאָכנישט 'צוגעקומען', האָט נאָך היצט אויך צייט!
[מי הוא שלא יבא אָז אל המלך].

ח

קאָן מען פאַרשטיין, די אַלע וואָס זענען נישט געקומען ביז דעמאָלטס, נאָר זענען געקומען די לעצטע שעה צום געזעגענען, אָבער מיט גרויס בושָה וְחִרְפָּה איז מען צוגעקומען צום מלך, ווייל מ'האָט געפרעגט די קשיא אי מַלְכָּא אָנָּה עַד הַשְּׁתָּא אִמָּאי לֹא אָתִית לְגַבְאִי, מ'האָט געפרעגט די קשיא פאַרוואָס ביסטו 'ביז היצט' נישט צוגעקומען.

נאָר אָבער, אַז מ'האָט זיך אָבער צוריקגעהאַלטן פאַר בושָה, איז מען 'דאָך' געבליבן מיט גאַרנישט, איז ער דעך דאָך געבליבן מיט גאַרנישט. איז מען אָבער כְּטוּחַ אויף דעם גרויסן חֶסֶד פונעם מלך. אוי! [אז] מ'זאָל מיר די לעצטע רגע 'צוקומען', קען מען אויך נאָך אַסאַך אויפטון, מ'קען נאָך אַלעס פאַררעכטן.

- איבערהויפט אַז מ'קומט [לבקש עבור כבודו של המלך עצמו]. -

נאָר וואָס'זשע דען, אָבער מ'קומט דעך אָבער דאָך מיט גרויס בושָה. אַז מ'קומט אָבער אַרײַן [עבור כבוד המלך], וויבאַלד מ'מעלדט זיך אָבער [אז] "מ'קומט אין די אינטערעסע פונעם מלך אַלײַן", אויף דעם איז נישט פאַרהאַנדן קיין זמן, קיין פאַרשפּעטיגונג.

ט

הנמשל

איבערדעם ווען ס'קומט הושענא רבה, שרייט מען געוואָלד לְמַעַנָּה אֱלֹקֵינוּ!
אוי ווען מ'העט נאָר געקומען נאָר בלויז פאַר 'אונזערט וועגן', העט מען געקומען מיט גרויס בושָה.

מ'קומט אָבער בַּזוֹרעִי, אוי וויי! מ'קומט פֿאַר'ן כבוד שמים, כבוד שמו יתברך
המְחַוֵּל בַּעֲוִינֵינוּ, בעוונותינו הרבים, אוי וויי!

איז דען נאָך אַמאָל געווען אַזאַ 'שפלות כבוד התורה', אַזאַ 'שפלות כבוד שמים'
[ווי היינט], אוי וויי! בעוונותינו הרבים, אוי וויי.

אוי וויי!

ווען האָט מען נאָך געקאָנט אַזוי אַמאָל'דיג שרייען דעם "הושענא לַמַּעֲנֶה
אַלְקִינוּ"!

(ראה עוד לקמן אות מו-מז)

יא

פירוש הקדושת יום טוב:

הושענא מְכוּן לְשַׁבְתָּךְ

ע"י שאנו ממהרים בעבודת היום עבור כבוד השבת, יתעורר עובדא לעילא למהר הגאולה שהוא יום שכולו שבת,
איך געדענק כ'האָב געהערט, איך האָב געהערט" פונעם טאַטן זכרוננו לברכה,
ווען ס'איז געפאלן פרייטאָג ערב שבת, הושענא רבה ווען ס'איז געפאלן אַזוי ווי
היצ'ט [אין] ערב שבת, האָט ער געזאָגט [לפרש התפילה בהקפה ב'] הושענא מְכוּן לְשַׁבְתָּךְ.
אַזוי ווי ס'איז דאָך [ווען] ס'קומט אין ערב שבת, מוז מען דאָך מְקַצֵּר זיין ווען
מ'זאָגט [די] הושענות, מ'קען נישט אַזוי מאריך זיין, וואָרן מ'דאַרף האָבן הכנה צום
שבת, מ'דאַרף האָבן הכנה צום שבת, מוז מען דאָך מְקַצֵּר זיין, וועגן כבודו של שבת
מוז מען דאָך מְקַצֵּר זיין, זאָגן 'שנעל' [בהתפילה והושענות] און זאָגן 'ווייניג' [בהדרשה],
און זיך 'צואיילן' וועגן דעם כבוד שבת.

האָט ער מיט דעם געטייטשט הושענא מְכוּן לְשַׁבְתָּךְ [דפירושו "הכנה לשבת שלך"].

[כי כשם שאנו מכינים עצמינו לקראת השבת, אַזוי איז דאָס [מעורר בְּשִׁמְסִים], ס'איז
אַתְעָרוּתָא דְלַעֲיָלָא [דורך די] אַתְעָרוּתָא דְלַתְתָּא.

[דהנה] ס'איז ידוע וואָס שטייט אין זוהר הקדוש, אַז [אין] דער אלף השישי, אַז
ס'קומט נאָך שנת ת"ר, איז עס אַזוי ווי פרייטאָג נאָכמיטאָג. אַז מ'האָט הִכְנָה צום
שבת, צום אלף השביעי, אויף ליום שְׁכוּלוֹ שַׁבָּת (תמיד לג:).

¹ מלשון הגמרא (ברכות יז:), כל העולם כולו נוזנין בצדקה [פירש"י: בצדקתו של הקדוש ברוך הוא, ולא בזכות שבידן],
והצדיקים נוזנין בַּזוֹרעִי [בזכות שבידם].

² רבינו שמע זאת מפי אביו, כשהיה רגיל לומר כן בדרשות הושענא רבה כשחל בערב שבת. וגם רבינו היה רגיל
להזכירו בהושענא רבה שחל בערב שבת. ועיין בספר קדושת יום טוב (ליל ב' דסוכות, אות יד) שמביא ענין זה גם
לענין ההכנה לשבת "בכל" ערב שבת, שהוא התעוררות זכות להגאולה, ומזכיר גם פירוש זה שאמר ביום הו"ר.
ועיין בדרשת הושענא רבה תשס"ז דלאחר שהביא רבינו דברי הקדושת יום טוב, הוסיף אז רבינו וזלש"ק:
דאָס איז געווען דעמאָלטס [במי הקדושת יו"ט], ס'איז שוין אויך געווען אין די אַנדערע [צווייטע] העלפט פון
אלף השישי וכו', דאָס איז געווען דעמאָלטס [בימין], ס'איז געווען נאָך [=אחר] שנת ת"ר. בעוה"ר היינט זעמיר
שוין 'ווייטער' געריקט, ס'איז שוין אינגאנצן פינסטער, דאָס גרויסע ביטערע חשכות.
ועיין דברי יואל לשמחת תורה (אות עט) שהביא ג"כ פירוש זה מאביו, והוסיף רבינו לפרש כעין זה בלשון
התפילה (בפיוט ייד נפש) "מהר אָהב כי בא מועד וְחַנּוּנוֹ כִּימֵי עוֹלָם", לענין "שמחת תורה" שחל בערב שבת.

³ רבשנת תש"י חל הושענא רבה, בערב שבת קודש.

⁴ בוהר הקדוש (וירא קיז:). ובכל שתיין ושתיין מההוא אָלף שְׁתִּיתָא, אַתְתָּקָא ה"א וְסָלָא בְּרָגִי לַאֲתָתָקָא.
ובשית מאָה שְׁנֵי לְשִׁתִּיתָא, יִתְתָּחֶן תְּרַעֵי דְחִתְמָתָא לַעֲיָלָא, ומבועי דְחִתְמָתָא לְתָתָא, יִתְתָּחֶן עֲלֵמָא לַאֲעֵלָא
בְּשִׁבְעָא, כְּבָר נִשְׁ דְּמִתְתָּחֶן בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָא מִכִּי עָרַב שְׁמָשָׁא לַאֲעֵלָא בְּשִׁבְתָּא, אויף הָכִי נִמִּי, וְסִימְנָךְ (נח ז, יא)
בְּשִׁנָּה שֶׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחֵי נַח וְגו' נִבְקָעוּ כָּל מַעֲיִנֵת תְּהוֹם רַבָּה.

אָזוי ווי מ'זעט [לתתא] אַז מ'איז מְמַהֵר וועגן כבוד שבת, בעט מען זיך ביים בורא
כל עולמים [לעורר עובדא לעילא]:
אוי ווי! ס'איז שוין "פרייטאָג פאַרנאַכטס"! [בשנות עמידת העולם].
הושענא "מְכוּן לְשַׁבָּתָךְ"! דאַרפסט דרך שוין "מְכִין זיין צו דיין שבת":
[עד כאן דברי הקדושת יום טוב].

יב

גודל אריכות הגלות שנתאך בעונותינו, דכבר אנו קרוב לסוף אלף הששי
וויפיל [יאָרן] האָב מיר דען נאָך אינגאַנצן [געבליבן] פונעם אלף השישי. אוי ווי!
אוי ווי בעונותינו הרבים, אויף אַזאַ "אריכת הגלות", אוי ווי, ווער האָט זיך
גערעכט אויף אַזאַ "אריכת הגלות":
עֲוֹנֵינוּ הָאָרִיכוּ קצו".

יג

וכמו שמפרש הכתר נהורא מה שאומרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו, דמה שנתאך
הגלות עד עתה הוא כבר בחטאינו, ולא מחמת חטאות אבותינו בדורות הקודמים
אָזוי ווי ער טייטשט אינעם סידור [תפילה ישראל] פון [בעל פירוש] כתר נהורא^ט, [מה
שאומרים בתפלת מוסף למועדים] ומפני חטאינו גלינו מארצנו, אַז מ'איז מתוודה, מ'זאָגט
ומפני "חטאינו".
אַז נישט נאָר [אָזוי ווי] מ'מיינט דאָך [אַז ס'איז] נאָר די עֲוֹנוֹת פון אונזערע עלטערן,
[כפשטות הפסוק] אַבְתֵּינוּ חָטָאוּ וְאֵינָם וְאֶנְחֵנוּ עֲוֹנֵיהֶם סָבְלוּ [איכה ה, ז]. דאָס חורבן [בית
המקדש] איז דאָך געוועזן דעמאָלטס [בימות אבותינו], מיינט מען ס'איז [אין] 'זייערע'
חטאים.
אַבער בעונותינו הרבים [עתה כבר אינו כן, כי מפאת חטאי אבותינו] העט שוין גיווען
געברויכט זיין די גאולה, [והתארכות הגלות עד עתה] 'דאָס' האָבן שוין "אונזערע
חטאים" גורם געווען.

[ועיין בדברי יואל בראשית (עמוד קי) וז"ל: ושמעתי מפ"ק אבא מארי זל"ה, על מה דאיתא בזוהר הקדוש
ובבית מאה שנים לשתיאה יתפתחון תרעי דחכמתא וכו', ובעוה"ר ראינו ההיפך, שמני אז ועד עתה נתמעטו
הלבבות, ומעיינות החכמה סתומין ופוחות והולך ונתמעטה הרבה מעלות אחרונות מכפי מדרגתה בשנת ת"ר
לאוף השישי, וצ"ב להבין איך יהיו דברי זוה"ק קיימין. וביאר הוא ז"ל דבאמת היו תרעין דחכמתא פתוחין,
אלא לפי שלא היה בחינת הדור ראוי וזכאי לכך, נתקלקלו הצינורות ונמשכה השפעת החכמה לדברים גשמיים,
כאשר ראינו שהמציאו מאז הרבה המצאות שונות ומחודשות בחכמת הטבע, ורובם תכליתם לדבר עבירה
ורציחה].

^ח מלשון הפייט לאחר סדר העבודה ליוהכ"פ (ד"ה אשרי עין): עֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ הִתְרִיכוּ נוֹה, וְחַטֵּאתֵינוּ הִתְרִיכוּ קֶצו.
^ט בכתר נהורא (במוסף לשלש גלגלים): ומפני חטאינו גלינו מארצנו. רמזו יראת ה'. פירוש אין אנחנו אומרים אַבְתֵּינוּ
חָטָאוּ וְאֵינָם וְאֶנְחֵנוּ עֲוֹנֵיהֶם סָבְלוּ, והגליות היא חטאות של האבות ואנחנו נקיים, אלא אנחנו מודים כי מפני
"חטאינו" של עצמנו גלינו "מארצנו", היא מן ארץ ישראל. - ונתרחקנו מעל "אדמתנו" שהיה לנו מקום
לעבודת ה' עכ"פ בחורף הארץ, וכל זה צריך להיות ביראת ה'. וְאֵין אֲנִי כְּלוּלִים לַעֲלֹת "וְלָרְאוֹת" בפני צלם
אלקים על פנינו. וְלִהְיוֹתָמוֹת לְפָנָיו וְלַעֲשׂוֹת חֻבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירְתְּךָ, ביצירה האנושית הזאת שהאדם הוא בעל
בחירה וכו'. [ועיין עוד לקמן בדברי רבינו באות ע, שמביא רבינו גם סוף והמשך דברי הכתר נהורא אלו, ומפרש הבנת קוצר
דבריו בטוב טעם].

^י ועיין כעין זה בס"ג מסעי תשכ"ז (לשון קדשו אות פב) וס"ג עקב תשכ"ז, בשם הישמח משה, בפירוש הפסוק
הַצִּדִּיק אֲבָד וְאֵין אִישׁ שָׁם עַל לֵב, ופירוש הגמרא (מגילה טו.) צִדִּיק אֲבָד לְדוֹרוֹ אֲבָד. דהגלות באלף החמישי היה

איז מען מתנדב, מפני "חטאינו", נישט דורך די חטאים פון אונזערע 'עלטערן', אוי וויי, [נאך] טאקע אין 'אונזערע' חטאים אליין, איז גלייבן מאַרצנו.
דאָס "אריכות הגלות" בעונותינו הרבים, אוי. אז מ'האָט געמוזט אָנקומען צו די לעצטע קצים.

יד

הקדמה לשוב קושיא א

ביאור הפסוק: ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת וגו'

(עד אחר אות לב)

איך פלעג צו טייטשן, איך האָב דאָס [שוין] כמה פעמים געזאָגט, [איך האָב] געטייטשט [וואָס] מ'זאָג מיר [בסליחות, לפני שמע קולינו] המצא לנו בבקשתנו, מ'בעט זיך ביים אייבירשטען אז המצא לנו, זאָלט דיך געפונען צו אונז, בבקשתנו, ביי אונזערע תפילות, כמה שכתוב, אזוי ווי ס'שטייט (ואתחנן ד, כט), אז ובקשתם משם, עטץ וועטס בעטן את ה' אלקיך, ומצאת, פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך.

טו

קושיא א - בפסוק ובקשתם משם

האָך אנו מבקשים המצא לנו בבקשתנו, כמה שכתוב ובקשתם וגו', בשעה שהפסוק אומר תנאי קשה פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, אשר אין אנו באותה המדרגה

לכאורה שטייט דאָך אין פסוק זייער אַ שווערער תנאי, [שאמר הכתוב] ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת, שטייט טאקע אַן הבטחה "ומצאת", אז מ'וועט טרעפן.

אז מ'וועט בעטן השם יתברך אַמַת'דיג, אוי, וועט מען טרעפן!

ער פירט דאָך אָבער אויס אַ תנאי, פי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך.

[און] בעונותינו הרבים זעמיר דאָך פון דעם זייער ווייט, פון "פי תדרשנו בכל לבבך, אוי וויי [הלא] די הערצער זענען דאָך פאַרשטאַפט!

(המשך פירוש הפסוק באות יט)

טז

אוי דעס ביטערע "אַטימת הלב"!

אפילו ווען מ'קומט שוין, אפילו ווען מ'קומט זיך שוין צונעזאם און מ'זאָגט

ווערטער פאַרן אייבירשטען, אוי ווי ווייט איז מען פון אַן אַמַת'דיג האַרץ!

[והלא] רחמנא ליבא בעי (סנהדרין קו:).

יז

מורי ורבותי! דער בורא כל עולמים קוקט אַריין אין האַרץ אַריין, אין עומק הלב,

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ מ'גייט צו.

אוי וויי. מיט וואָס פאַר אַ האַרץ זאָגט מען די ווערטער, אוי וויי.

אוי וויי!

אוי! אין וואָס פאַר אַ חשכות איז איינגעטינקען דאָס האַרץ.

יח

פירוש הישמח משה: בתפלת שמע קולנו

"תפילה" נקרא כשהוא בכוונה, אבל בלא כוונה נקרא "קול". ואנו מבקשים שמע "קולנו" וגו' וקבל ברחמים וברצון את "תפלתנו", דאף שהוא בבחינת "קול" מכל מקום על ידי רחמים ורצון יתקבל כמו "תפילה"

ווי דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה טייטשט^א [וואָס] מ'זאָגט (בהסליחות) שמע "קולנו" [ה' אַלקיננו], און מ'לאָזט אויס [חוס ורחם עלינו] וקבל ברחמים וברצון את "תפלתנו", ער הייבט אָן [מיט] א "קול" און ער לאָזט אויס [מיט] א "תפילה".
וואָרן לעולם א "תפילה" הייסט נאָר ווען מ'זאָגט 'פונעם האַרץ', אז מ'זאָגט 'פונעם האַרץ ארויס', דברים היוצאים מן הלב.

אוי! אז מ'זאָגט אָבער בעונותינו הרבים 'אָן האַרץ', איז עס נאָר א "קול".
ער איז דאָרט מסביר, [אז] טאָקע די עֲנוֹת אַליין, און די אַלע [מלאכים רעים] וואָס זיי ווערן באַשאַפן פון די עֲנוֹת וואָס מ'איז פוגם, די אַלע 'ברואים', די 'ליגן' אויפן האַרץ, אז דאָס האַרץ איז אין 'פּענגעניש'.

- ווי מ'זאָגט^ב [בספרים, לפרש הכתוב] מָכַל מִשְׁמֶר נָצַר לִבִּי (משלי ד, כג), זאָלסט דיר אָפהיטן דאָס האַרץ ס'זאָל נישט באַפאַנגען ווערן אין א "תפיסה", א "משמר". -
איבערדעם הייבט מען אָן שמע "קולנו", אז דער בורא כל עולמים זאָל צוהערן די "קול", אפילו ס'איז נישט קיין "תפילה" ווי ס'קער צו זיין, זאָל זיין חוס ורחם עלינו, מיט גרויס 'רחמנות', מיט רחמי שמים, זאָל ווערן דערפון וקבל ברחמים

^א בישמח משה על המועדים (לחודש אלול, בסליחות לערב ר"ה): שמע קולנו ה' אלקינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. הדקדוקים רבו, שמשנה מקול לתפלה ומשמיעה לקבלה, והכפל "חוס ורחם", וגם "עלינו" שפת יתר הוא.

ונקדים לזה מה שפירשתי בפסוק (איכה ג, ז) גִּדְר בְּעֵדִי וְלֹא אָצֵא [הועתק להלן בהערה יט], דְּהִעָנוֹת עֲצָמִם וְהַנְּבֵרָאִים מִהֵן מוֹנְחִים עַל הַלֵּב, ואם כן אין כאן רק 'קול' צווחה, ולא 'תפילה' שהוא לשון דביקות כמו שכתב השל"ה (תולדות אדם, אות כו), כי הלב רחוק, אך אנוסים אנוהו.

ונקדים עוד מאי דאיתא בוזהר (ויקהל קצח): על פסוק (ויקהל לה, ה) כָּל נָדִיב לִבּוֹ וְיִבְיָאָהּ, והובא בספר יסוד התשובה פרק ו'. [וזה לשון הזהר הקדוש שם: תא חזי, בשעתא דבר נש שני רעותיה לגבי פולחנא דמאריה, ההוא רעותא שליק בקדמיתא על לבא, דאיהו קיימא ויסודא דכל גופא וכו', ורעותא דכל שייפי גופא, ורעותא דלבא, מתחברא פחדא, ואינן משכיני עליהו זיהרא דשכינתא לדיירא עמהון וכו', הדא הוא דכתיב (ויקהל שם) קחו מאתכם תרומה וכו', למיהוי חולקא לה. ואי תימא דלאו ברשותיה דבר נש קיימא מלה. תא חזי, מה כתיב כל נדיב לבו ויביאה את תרומתה ה'. כל נדיב לבו ודאי, מאן דיתרעי לביה, ימשיך לה לשכינתא לגביה. הדא הוא דכתיב ויביאה, אי על גב דאיהי באסתלקותא לעילא, ויביאה מאתה עלאה, לאמשכא לדיירא עמיה. עד כאן].

והנה [לשון] חסידן הוא כמו (תהלים לו, ח) בְּצַל כְּנָפֶיךָ יִחְסִינִי, והבן.
ונקדים עוד, דמי שמסובב ומשפנו בין הקוצים הידועים, אף אם משפך איזה שפע ורחמים, אין מגיע לו להחוספים אשר מכחירין אותו, כמו שפירשתי (באיכה ה, ט) בפסוק בְּנִפְשָׁנוּ נִבֵּא לִחְמוֹנוּ כר, עיי"ש.

ועל פי זה יתבאר שאנו מבקשין שמע "קולנו" דייקא, הואיל ואתה ה' אלקינו עשה למען שמך, לכך הבטיחנו הקול קול יעקב, ועל ידי שמיעת הקול יהיה האתערותא עילאה להיות חוס שיחסה עלינו, וממילא ערקין כל הני בישין, ואם כן ורחם עלינו דייקא [שיבא השפע רחמים אלינו], ואח"כ יוכל להיות תפלה [הוא דביקות בשכינתא קדישא כנ"ל בוזה"ק] והבן. רק אם אף על פי כן שמדת הדין נותן שהיא אינו ראויה ח"ו לקבלה, כיון שביטא עצמא מצדינו, לכך אמר וקבל "ברחמים וברצון" את "תפלתנו". ואחר כך (בסדר הפסוקים שאומרים בסליחות) מפרש יותר, הַשְׁיִיבֵנו ה' אֱלֹהֶיךָ, ועל ידי כן וְנִשְׁכָּח כְּנִל, חֲדָשׁ יְמֵינוּ כְּקֵדָם, היינו כמו קודם שחטאנו, והבן.

^ב רבינו מביא זאת הרבה פעמים בשם האלגאזי, ובספרי מהר"ש האלגאזי הנדפסים לא מצאנו זה כעת, וכנראה שמקורו בדברי הישמח משה (זאת הבכיה, ד"ה תורה צוה) שהביא זאת בשם מהר"ש אלגאזי, וכן בספרו תפילה למשה (ק, מג) הביאו בשם האלגאזי, ומסביר שם דבריו עיי"ש. אולם במקום אחר בתפלה למשה (סב יב, א) אפגן א ד"ה ועתה) מביא זאת בשם פירוש מהר"י מינץ בשם מהר"ש אלקבץ, והוא נמצא לפנינו בספר אילת אהבים למהר"ש אלקבץ (על שיר השירים, ד טו) והובא ברדושת מהר"י מינץ בדושה הראשון.

וּבְרָצוֹן אֶת "תְּפִלָּתֵינוּ", [אז] ס'זאל פון די "קולות" פון די אידישע, זאל ווערן "תְּפִלּוֹת".

הגם מ'איז נישט 'דערביי' [שאינס באותה המדרגה], אז ס'איז נאָר "קולות", אָן האַרץ. אָבער מיט 'רחמי שמים', הקדוש ברוך הוא זאל צוציען אידישע הערצער, אָז פון די "קולות" זאלן ווערן "תְּפִלּוֹת".

יט

קושיא ב - בפסוק ובקשׁתם מִשֵּׁם

התחיל "ובקשׁתם" ומסיים "ומצאת", וקשה דהלא מציאה אינו בא על ידי בקשה רק בהיסח הדעת, ובקושיה הישמה משה על אומרם "יגעת ומצאת"

נאָך איז מיר קשה געווען, ס'שטייט "ובקשׁתם" מִשֵּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ "ומצאת", [און] ס'איז ידוע [אז] אַ "מציאה" קומט נאָר [בהיסח הדעת, אַ מציאה] הייסט נאָר ווען ס'קומט בהיסח הדעת (סנהדרין צז.), דעס וואָס מ'זוכט הייסט נישט קיין מציאה.

(מסקנת הקושיא באות כב)

כ

ער דער ישמח משה פלאַגט זיך אויך, [על מאמר הגמרא] יִגְעַת וּמָצְאת [תאמין]³, אַז ס'איז מיט יגיעה [הרי לא נקרא מציאה].

ענטפערט ער², נישט 'דעמאָלטס' ווען מ'איז זיך מייגע [מוצאים זאת], נאָר מ'טרעפט אַן 'אנדערס מאָל'.

כא

ס'שטייט אין מדרש¹⁰ אויכעט [כעין זה, על הפסוק שנאמר בדור הפלגה] וַיִּמְצְאוּ [בקעה באַרץ שְׁנָעַר] [נח יא, ב].

כב

[ועל כל פנים] אַ "מציאה" הייסט נישט דעס וואָס ס'קומט "אחר החיפוש". [נאָר] אַזוינס וואָס מ'רעכט [=מ'רישט] זיך נישט דערויף, דעס הייסט אַ "מציאה".

¹ בגמרא מגילה (ו:): ואמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם, יגעתי [בתורה] ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן וכו'. [ורבינו היה רגיל לאומרו בלשון נוכח "יגעת ומצאת", וכן הוא הלשון בתפלה למשה (מובא לקמן), ובהרבה ספרים].

² בתפלה למשה (תהלים קיט, קסב) [בשם החזן טוב פרשת יתרו]: כי התורה אינו בא רק על ידי יגיעה, כאמרם 'יגעת ומצאת' תאמין, ואף על פי כן אינו בא על יגיעה מעט, רק שמצטער עצמו הרבה להבין, ואינו מכיר האמת ואינו מוצא הכל [לפעמים], וברגע אחד [לאחר זמן] נפתחין לו שערי אורה, אורות גדולים מאוד, והרי זה כמציאה אחר היגיעה. וזה להורות כי לא בכח גיבור איש, כי אם לה' הישועה, והוא לא יתנו כי אם למי שעמל בה, כדי שתקרא על שמו.

ובייטב לב [ריש פרשת תצא]: על פי ששמעתי ממורי זקני זלה"ה (הישמה משה) שפירש מאמרם יגעתי ומצאתי תאמין, דשני אלו סותרים אהדרי, דמציאה בא בהסח הדעת ולא ביגיעה. אבל הענין, דאם האדם מיגע עצמו בתורה בעיון רב, אם שלפעמים יעלה חרס בידו, שוב אחרי זה יבין וישכיל המצאה נפלאה, והוא מתת אלקים בקרב. וזהו שאמרו יגעתי ואחר זה מצאתי בהסח הדעת, תאמין, עד כאן דבריו.

¹⁰ במדרש רבה (נח לח, ז) וַיִּמְצְאוּ בְקֶעָה. רבי יהודה אומר התכנסו כל עובדי כוכבים לראות אי זה בקעה מחזקת להם, ובסוף מצאו. ורבי נחמיה אמר וַיִּמְצְאוּ, אִם לְלָצִים הוא יליץ (משלי ג, לד). ומפרש בפה תואר כוונת רבי נחמיה שבא לפרש לשון מציאה, והוא כי מן הראוי לא היה להן למצוא בקעה גדולה כל כך, אלא שהקב"ה המציאה להן דרך מציאה, כדי שלא יאמרו אילו מצאנו בקעה מחזקת כולנו היה מתקיים מחשבותינו.

ועיין בזה ביואל משה (א, מ), על הגאולה ועה"ת (סימן יד), דברי יואל שלח (עמוד ששא) ולסוכות (אות סד), דברי יואל מכתבים (ח"א, מכתב עח).

[ואם כן קשה] אז ער זאגט "ובקשָתם" [דהפירוש הוא "אז מ'וועט זוכן" את ה' אלקיך, אם כן] וואָס איז שייך צו זאָגן וּמְצַאתָ [שהוא לשון מציאה].

כג

הקדמה ליישוב הקושיות בפסוק ובקשָתם מִשֵּׁם

אותן המייגעים עצמם בזמן הזה לבקש ולהתפלל לה', יזכו לעתיד להתפלל בדת כראוי וכנכון "בכל לבבם ובכל נפשם" נאָר דאָס ענין דערפון. - דאָס ווייסט מען, אז דער סוף וועט דאָך זיין [שישבו כל ישראל בתשובה], אז אידן זענען מובטח וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ^{טז} (ואתחנן ד, ל. נצבים ל, ב). דער בורא כל עולמים וועט משפיע זיין א רוח טהרה אויף אידן. די וואָס זיי פלאָגן זיך כאָטש, צו בעטן דעם אייכירשטען. אפילו מ'איז נישט 'דערביי', על כל פנים וועט מען זוכה זיין [לעתיד] אז ס'וועט אַראָפּקומען א רוח טהרה, וועט מען מְקַרֵב זיין לְבָבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [לדרוש את ה' בכל לב ובכל נפש].

(המשך פירוש הפסוק באותו כת)

כד

מ'זאָל זיך נאָר נישט חלילה 'אוועקקערן' אינגאנצן!
מ'זאָל חלילה נישט אַריינפאלן אין קיין "יאוש" חס ושלום!
אוי וויי! אוי וויי!
אוי חס ושלום "מ'יאוש זיין" טאָר מען זיך "קיינמאָל נישט"!"

^{טז} כמבואר ברמב"ם (תשובה ז, ה): כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה 'שסוף' ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו, ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, א-א) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגו', וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו'.

^{יז} עיין בליקוטי מוהר"ן (תנינא, סימן עח): והכלל כי אסור לייאש עצמו, כי אפילו מי שהוא איש פשוט ואינו יכול ללמוד כלל, או שהוא במקום שאי אפשר לו ללמוד וכיוצא בזה, אף על פי כן גם בעת פשיטותו צריך להחזיק עצמו ביראת ה' ובעבודה פשוטה לפי בחינתו, כי גם אז הוא מקבל חיות מהתורה וכו'. ואפלו מי שהוא חס ושלום במדרגה התחתונה לגמרי, חס ושלוש, רחמנא לצלן, אפילו אם מנח בשאל תחתיות רחמנא ליצלן, אף על פי כן אל יתייאש עצמו, ויקים "מבְּטָן שְׂאוֹל שְׁנֵעִיתִי" (יונה ב, א), ויחזיק עצמו במה שיוכל, כי גם הוא יכול לחזור ולשוב ולקבל חיות מהתורה על ידי הצדיק. - והעיקר לחזק עצמו בכל מה שאפשר, [כי אין שום יאוש בעולם כלל. (ואמר אז בזה הלשון: קיין יאוש איז גאָר נישט פאַר האַנדין), ומשך מאד אלו התיבות קיין יאוש וכו', ואמרם בכח גדול ובעמקות נפלא וגורא מאד, כדי להורות ולרמוז לכל אחד ואחד לדורות, שלא יתייאש בשום אופן בעולם, אפלו אם יעבור עליו מה], ואיך שהוא, אפילו אם נפל למקום שנפל רחמנא לצלן, מאחר שמחזק עצמו במה שהוא, עדיין יש לו תקוה לשוב ולחזור אליו יתברך.

וזה רבינו בס"ג וארא תשכ"א: מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל מיר נאָך האָבן חן ביים בורא כל עולמים, מ'זאָל האבן סייעתא דשמיא מ'זאָל ניצול ווערן מכל עוֹן, מ'זאָל זיך קאנען נאך מְקַשֵּׁט זיין מיט די מדות מיט קדושה וטהרה. יעדער איד קען נאָך תשובה טון פארן בורא כל עולמים, קיין יאוש איז נישט פאַרהאַנדן. איך האב דאס שוין אסאך מאל מסביר געווען, אז הגם וואס דער זוהר הקדוש זאגט חלילה אויף דעם חטא אויף איין פלאץ (ויחי יט): אז ס'נוצט נישט קיין תשובה, שטייט דאך שוין איבעראל (כמבואר בראשית חכמה ושל"ה הק') אז דאס קער אלעס צום שוועריגקייט, ווייל ס'איז שווער פאר א מענטש אין די אויגן [אבל אם עם כל זאת יתאמץ לשוב בתשובה, ויקים מה שאמר חוץ מצא, יקבלוהו ברחון].

וגם בסוף הדרוש שם בברכת הקודש הזכיר רבינו: מ'זאָל מיר נאָך די זכיה האָבן צו טאָן תשובה שלימה, מ'זאָל מיר נאָך פאַררעכטן וואָס מ'האָמיר פוגם געווען. מ'איז נישט חלילה פאַרפאלן! מ'קאָן מיר נאָך האָבן די אָמְת'דיגע האַפענונג! ביי א איד איז נישט פאַרהאַנדן קיין יאוש!

ועיין בשו"ת דברי יואל (סימן לא) שהורה רבינו דרכי תשובה להשוואל, ואחר כך כתב וז"ל: ומה שכתב שכבר "אחר היאוש", ממחשבה זו יברח יותר מן הבורח מן האיר, כי כבר מבואר בספרים הקדושים כי מי שאינו מאמין שהקב"ה מוחל למכשיתו אפילו שהכעיסו עד אין שיעור, מברך חס ושלום בכל יום ברכה לבטלה "חנן המרבה לסלוח", כי הבורא יתברך שמו הוא מרבה לסלוח עד אין שיעור. וכבר ביארו חכמינו ז"ל גדול מעלת בעלי תשובה, ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד:), והרמב"ם בהלכות תשובה (ד, י), גם כן מבאר באריכות גדול מעלתם.

כה

פירוש הישמח משה: בפסוק גִּדְרָ בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא

אפילו אם נראה לאדם שהושם "גדר" המפסיק בינו לבין קונו, לא יתייאש עצמו, רק יקיים מה שאמרו כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מן "צא", ויצעוק לאמר "לא אֶצֵּא"

דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט טאַקע אין ישמח משה אויף מגילת איכה, זאָגט

ער [לפרש הפסוק] גִּדְרָ בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא (איכה ג, ז).

א [דהנה לכאורה יש להבין] וואָס טייטשט גִּדְרָ בְּעֵדִי.

ב [און [למה אמר] וְלֹא אֶצֵּא לשון עתיד, [והלא התחיל לומר "גִּדְרָ בְּעֵדִי" בלשון עבר].

כו

(המשך דברי היש"מ באות כה)

זאָגט ער אזוי.

כז

[דהנה אנו רואין כהיום] אין די גרויסע נסיונות וואָס זענען בעיקבא דמשיחא, די גרויסע נסיונות, ווי מ'זעט ווי אַ איד קאָן שווער צוקומען צו יעדע 'אידישע זאך', צו יעדן 'דָּבָר טוֹב', הן בכלליות הן בפרטיות.

יעדער איד, אפילו ס'טוט אים וויי דאָס האַרץ, ער העט געוואָלט "זיין אַ איד" [כראוי], ער העט געוואָלט "דבוק זיין אין די תורה הקדושה", ער העט געוואָלט "זאָגן תפילות ותחנונים" פאַר'ן בורא עולם, .. "אַלעמען שטייט אין וועג "בלוויז מכשולות".

וואו מ'גייט [טון] עפעס פאַר אַ זאך "פאַר'ן בורא כל עולמים וועגן", 'שפאַטערט' [=שטאַלפערט] מען זיך אין 'ביטערע מכשולות'.

[ולעומת זה] ווי אַ פרייען וועג האָבן חס ושלום די "עובדי רצונו".

אַזוי גרויס זענען די נסיונות! אַזוי גרויס איז דאָס "הַסְתַּרְתָּ פָּנִים"! בעונותינו הרבים. אוי וויי! וואָס אונזערע עֲוֹנוֹת האָבן גורם געווען.

כח

נאָר דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט^ט, טייטשט ער מיט דעם [דברי הכתוב] גִּדְרָ בְּעֵדִי, ס'זעט עפעס אויס ווי מ'האָט חלילה געלייגט אַ "גִּדְרָ" פאַר אידישקייט, אַז מ'קאָן גאַרנישט צוקומען צום באַשעפער! אַז ס'איז "גִּדְרָ" בְּעֵדִי.

דער פסוק זאָגט אָבער [וְלֹא אֶצֵּא, והוא מרמז על דרך שאמרו חז"ל] (פסחים פו:): כל מה שיאמר [לך] בעל הבית עֲשֵׂה חוץ מִצָּא.

[והוא כי עלינו לצעוק]: אונז וועל מיר נישט 'אָוועקגיין' פון בורא כל עולמים!

^י נחסר כאן איזה תיבות מן הריקארדינג.

^ט בישמח משה על נ"ך (ברדושי איכה): עוד יתבאר גִּדְרָ בְּעֵדִי וְלֹא אֶצֵּא וכו', נראה לפרש כי ידוע כי עד עתה היו עולות התפילות בדרך ישר, שְׁהִינּו בבית המקדש שהוא שער השמים, אבל עתה בגולה התפילות עולות דרך עקלתון, מכאן לשם, ומשם עולין. ולא זו אלא אף זו, ששם גם כן אינם יכולין לעלות, כי מפסיק מחיצה של ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים וכו'. ועל פי זה יש לפרש המשך הפסוקים, אמר גִּדְרָ בְּעֵדִי, שעשה מחיצה של ברזל בינינו, וְלֹא אֶצֵּא, והוא על דרך שאמרו ז"ל כל מה שבעל הבית אומר לך עשה חוץ מצא, ואף שהקב"ה עשה גדר והוא מראה בזה שאינו רוצה בנו, ואעפ"כ וְלֹא אֶצֵּא וכו'. (ועי' ס"ג ויחי תש"כ, לשון קדשו אות ל)

^כ וכמו שמפרש בראשית חכמה (שער הקדושה פרק זי), והובא בשל"ה (שער האותיות אות ק בהג"ה), וז"ל: וזהו מה שאמרו ז"ל כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. "בעל הבית" דהיינו הקדוש ברוך הוא, כל מה שיאמר לך עשה מהמצות עשה, חוץ מצא, שאם יאמר לך צא מביתי ואל תכנס, כענין אלישע אחר, אל תשמע לו אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של בעל הבית, אלא שמטעה אותך.

אזי וויי! כאָטש ס'איז "גִּדְר" בַּעֲדֵי!

אָבער וְלֹא "אַצֵּא" !! !

מ'וועל מיר נישט גיין !! ! אזי וויי! אזי וויי!

אזי! דער סוף וועט זיין, דער בורא כל עולמים וועט אונז אוודאי העלפן!

[ומה שהמצב הוא בבחינת גִּדְר בַּעֲדֵי], דאָס קער נאָר צו די "נסיונות", וואָס מען "מיינט" אַז ס'איז טאַקע אַזאַ גרויסער "גִּדְר" כ"א.

כט

ישוב קושיא א-ב בפסוק ובקשְתֶּם מִשֶּׁם

הפסוק מתפרש כך: אם תבקש ותתפלל לה' בזמן הגלות כפי כחך, ולפי השגתך על מה לבקש, אז תמצא מציאה לעתיד לבא, שאז תזכה לדרוש אותו בכל לבבך ובכל נפשך כראוי, שהוא דבר אשר לא ידעת אף לבקש על זה, ולכן נקרא "מציאה"

דעס איז דער פֿשט [בפסוק ובקשְתֶּם אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ וּמַצֵּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְכֶּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ].
דער אמת, היצט אין תוקף הגלות, מ'האָט גאָרנישט דעם דעת, מ'האָט נישט
דאָס אָמַת'דיגע געפיל, אזי וויי! [ואם כן] וויאָזוי קאָן זיין "דרישה בכל לבבו ובכל
נפשו", [והלא] די הערצער זענען אַזוי פאַרשטאַפּט.

נאָר אונז בעט מיר נאָר דעם באַשעפער, פשוט, אַזוי ווי מ'איז היצט אינעם
שפלות, מיט אַ [בבחינת] "קול" כ"ב.

[אָבער] ווען ס'וועט אַראַפּקומען אַ רוּח טְהֵרָה, מ'וועט געהאַלפן ווערן [מיט די
ישועה שלימה], וועל מיר באַקומען אַן אָמַת'דיג האַרץ, [און] דעס וועט טאַקע זיין אַ
"מציאה", ווייל אויף 'דעס' האָב מיר גאָרנישט געוואוסט צו בעטן [דערויף, שהרי] אונז
קאָן מיר גאָרנישט אויף דעם ריכטיג בעטן, ווייל מ'ווייס מיר גאָרנישט וויאָזוי דאָס
זעט אויס, וויאָזוי זעט אויס אַן אָמַת'דיג האַרץ!

אזי! ווי ווייט איז מען פון דעם! מ'ווייס מיר גאָרנישט וויאָזוי דאָס זעט אויס!
נאָר אַז מ'וועל מיר בעטן דעם באַשעפער "כְּפִי כְּחִינּוּ"! מ'וועל מיר מקיים זיין
דעם "חוץ מַצֵּא"! מ'וועל מיר זיך נישט אָפּלאָזן! וְלֹא אַצֵּא! [ממילא] אַז מ'וועט
בעטן דעם באַשעפער, [און] 'אויפּאַמאַל' וועלן אידן געהאַלפן ווערן, וועט מען
טרעפן אַ "מציאה", דעם אַליין וועט מען טרעפן, אַז מ'וועט צוקומען צו "דרישה
בְּכָל לִבְבִּי".

ל

איבערדעם איז רעכט [שהכתוב אומר]: ובקשְתֶּם מִשֶּׁם אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ [כפי ערכך
וכוחך], וּמַצֵּאתָ וועסטו טרעפן אַ "מציאה", [והמציאה הוא] כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְכֶּךָ וּבְכָל
נַפְשְׁךָ, דאָס אַליין וועט מען געפונען.

לא

[ומישוב מה שאנו מבקשין 'המַצֵּא לָנוּ בְּכַפְּשִׁינוּ, כְּמָה שְׁכָתוּב' ובקשְתֶּם וגו', דמה שמסיים
הכתוב 'כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל לִבְכֶּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ', אינו תנאי לדבר שעל ידי זה וּמַצֵּאתָ, רק הוא הגדרת "מה"
ימצאו (ותיבת "כי" אין פירושו "ווען", רק פירושו "אז").

וכן מיושב מה שאמר לשון בקשה ולשון מציאה כאחד, (חדא כי לדרכינו ובקשְתֶּם אין פירושו
"זוכן" רק פירושו "בעטן", ועוד והוא העיקר) דכיון שלעתיד ימצאו מדריגה כזאת שאין לנו אף השגה
לבקש על זה כעת, נמצא דשפיר הוא בגדר מציאה, כי אז ימצאו הרבה יותר ממה שבקשו עליו].

כ"א עיין בדגל מחנה אפרים (הפטרות תבא) משל נפלא מהבעש"ט הק' על זה. וכן הוא בבן פורת יוסף (לשבה"ג).

כ"ב ולא בבחינת "תפילה" (וכדלעיל אות יח).

לב

אז דער בורא כל עולמים וועט אַראָפּשיקן אַ רוּחַ טְהוֹרָה פֿאַר אידן, וועט מען צוקומען צו אַזאַ בחינה וואָס מ'האָט זיך גאָרנישט גירעכט דערויף. אַזוי איז געווען אין מצרים, - וועמען דער בורא כל עולמים האָט געהאַלפֿן אַז מ'איז געבליבן [בחינים] פֿון די שלשת ימי אפילה, מ'האָט [איש] געוואָלט מקרב זיין, - זענען זיי 'אויפֿאַמאָל' אויפֿגעהויבן געוואָרן מביִירָא עֲמִיקְתָּא לְאִיגָרָא רָמָא [שלא כסדר המדרגות. וכן יהיה לעתיד, וכדכתיב (מיכה ז, טו) כִּי־מִי צִאתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת].

לג

ישוב הקושיות

מ'קען נישט מאַרירן זיין [מחמת כבוד השבת הממשמש ובא].

לד

ישוב קושיא א - אופן א

כּפֿל לשון "הושענא", כי מתחלה מבקשים ישועה שתהיה כּוונתנו "למענך אלקינו", ואח"כ מבקשים על עצם הישועה דאָס איז דער פֿשט הושענא לְמענך אַלקינו. ברויך מען קודם אַ תפילה אַז מ'זאָל זיין 'דערביי', מ'זאָל נאָר 'מיינען' [בכוונה] לְמענך אַלקינו. און דערנאָכדעם הושענא, ס'זאָל שוין טאָקע זיין די אַמַת'דיגע ישועה.

לה

ישוב קושיא א - אופן ב

או לאידך גיסא: כי בתחילה מבקשים על עצם הישועה, ואחר כך מבקשים שנכיר ונבין לכוון רק עבור כבוד שמים, ושהישועה הוא רק מה'

אדער פֿאַרקערט.

אַז מ'וויל ס'זאָל זיין לְמענך אַלקינו, [דאָרף זיין] מ'זאָל געהאַלפֿן ווערן, און מ'זאָל טאָקע דאָס שפירן, מ'זאָל נאָר מיינען דעם כבוד שמים. [דמקודם יהיה "הושענא", בעצם הישועה האמיתית, ואז נזכה שנבקש הכבוד שמים, וזהו "למענך אלקינו הושענא"].

לו

ווי די גמרא זאָגט אין ברכות²², [אויף וואָס] ס'שטייט [שאליהו התפלל בהר הכרמל ואמר] עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי (מלכים א' יח, לו), צוויי מאָל. [דהכוונה] עֲנֵנִי מ'זאָל געהאַלפֿן ווערן [שתדר אש מן השמים על המזבח], און ווידעראום עֲנֵנִי שלא יאמרו מעשה כשפים [הם]. [ווייל אויף] דעם אַז מ'זאָל אַנערקענען [שהישועה הוא מן הקב"ה], מ'זאָל זאָגן ה' הוא הַאֱלֹקִים (מלכים שם, לוט), ברויך מען אַן עקסטערע ישועה.

²² בגמרא ברכות (ט:): עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי. אמר רבי אבהו, למה אמר אליהו עֲנֵנִי שתי פעמים, מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה, רבונו של עולם עֲנֵנִי שתדר אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח, וְעֲנֵנִי שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם, שנאמר (מלכים שם) וְאַתָּה הִסַּבְתָּ אֶת לִבְּךָ אַחֲרֵינִי. - ופירש"י: שתסיח דעתם מלבא בלבם מזמה של רשע להכחישני ולומר על ידי כשפים הבאתי האש הזאת.

לו

איבערדעם זאגט מען טאָפּלט, קודם הוֹשַׁעֲנָא לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ [בהבאת עצם הישועה],
און ווידעראום נאָכאַמאַל הוֹשַׁעֲנָא, אַז מ'זאָל טאַקע זיין 'דערביי', אַז מ'זאָל זען נַרְק
בקשת הכבוד שמים], מ'זאָל נאָר זוכן אלעס לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ.
(ראה עוד לקמן באות סא)

לח

חקדמה לישוב קושיא ב

פירוש הישמח משה: על לשון ומרבה להטיב

לכאורה קשה דהמדה של "ומרבה להטיב" כבר נכלל בלשון "אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד"

איבערדעם איז [מה שנקרא יום זה בשם "הושענא רבה"].

[והוא על דרך וואָס] ס'שטייט אין ישמח משה^{יד} [לבאר נוסח הסליחות, כי על רחמיק
הרבים אָנוּ בְּטוּחִים וכו', והודעתו כי אַתָּה] קָל רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וּמֵרַבָּה
לְהַטִּיב. פרעגט ער וואָס איז דער "ומרבה להטיב", דאָס ליגט דאָךְ [שוין נכלל] אין
דעם "רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד".

לט

וביאר הישמח משה, דמרת אֶרֶךְ אַפַּיִם, הוא להמתין ולאחר זמן העונש שמא ישוב, אבל מרת "ומרבה להטיב",
הוא דאפילו לאחר שהמתינו ולא שב, עושה הקב"ה יותר מן המדה להשפיע רוח ממרום בלב האדם לחזור למוטב,
וזהו "ומרבה" לעשות יתר על המדה "להטיב" את לב האדם

זאָגט ער אַזוי: וואָס איז דער "ומרבה".

זאָגט ער, אֶרֶךְ אַפַּיִם [מיינט] אַז מ'וואָרט טאַמער וועט מען תשובה טון, אָבער אַז
ס'גייט דורך די צייט און מ'טוט 'דאָךְ' נישט קיין תשובה, וואָס הייסט אֶרֶךְ אַפַּיִם.
נאָר דער בורא כל עולמים [מלבד שהוא אֶרֶךְ אַפַּיִם הוא גם "מֵרַבָּה לְהַטִּיב"], אַ איד אַז ער
וויל זיין צווישן אידן, ער וויל מַקְבֵּל זיין דעם עול מלכות שמים, [איז] אפילו מ'איז
נישט 'דערביי', [אָבער] דער בורא כל עולמים טוט 'מער', ער 'מאַכט אים גוט'.
אוי וויי! דער בורא כל עולמים איז מְטַהֵר אֶת לְבָבו!

איבערדעם זאָגט ער [כי אַתָּה] קָל רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, "אֶרֶךְ אַפַּיִם"
איז טייטשט מ'וואָרט, נו אָבער אַז מ'איז [נאָךְ] אַלץ נישט 'דערביי', נאָכ'ן וואָרטן, איז
"מֵרַבָּה", דער בורא כל עולמים 'טוט נאָךְ מער', אַז "לְהַטִּיב", ער 'מאַכט אים גוט'.

מ

ישוב קושיא ב - אופן א

ולכן נקרא הושענא "רבה", כי מו שהמתין עד יום זה, וזקוק הוא לישועה בבחינת "ומרבה" להטיב

איבערדעם איז דאָס [נקרא יום זה בשם] הוֹשַׁעֲנָא "רַבָּה".

דאָס איז [מלשון] "מֵרַבָּה לְהַטִּיב".

[וואָרן] דער וואָס ער האָט שוין 'געוואָרט' ביז "היינט", און מ'האָט גאַרנישט
געטון! ברורך מען אַ ישועה מן הַשָּׁמַיִם, מ'זאָל עפעס 'גוט מאַכן' די הערצער!
איבערדעם איז דאָס הוֹשַׁעֲנָא "רַבָּה".

^{יד} בישמח משה על המועדים (בסליחות לערב ראש השנה): בסליחות [ד"ה] כי על רחמיק הרבים אָנוּ בְּטוּחִים וגו' שם,
כי אַתָּה וכו' רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וּמֵרַבָּה לְהַטִּיב. לכאורה "ומרבה להטיב" נכלל בהקודם. אבל נראה
דאָרף אַפַּיִם הוא לפי שמחכה לו אולי ישוב, והכל בידי שמים, ואף על פי כן נגלה לו יתברך, וכשודאי לא ישוב
אם כן למה יאריך אפו לרוע לו לאדם, והבן. ואם כן הכי פירושו, ומרבה כזה עוד יותר לְהַטִּיב בשביל להטיב
את האדם, כי הוא פועל יוצא.

מא

ישוב קושיא ב - אופן ב

וגם הוא מלשון ריבוי וכפל, שכולל ב' מיני ישועות הנזכרים (בישוב קושיא א)

און ס'איז נכלל טאָפּלט, די ביידע ישועות [הן עצם הישועה, והן טהרת הלב לבקש הכבוד שמים] (כדלעיל אות לד-לו), איבערדעם איז דאָס הושענא "רַבָּה" [מלשון ריבוי וכפל]. אַז לַמענָה אַלקינֹו [הושענא], מ'זאָל זיין 'דערביי'.

הושענא לַמענָה אַלקינֹו הושענא:

מב

לַמענָה בוראנו

(ההמשך באות מח)

היצט קומט לַמענָה בוראנו^{כה}.

מג

הוספה על הושענא לַמענָה אַלקינֹו

דהקב"ה מצטער בעערן של ישראל, ועל זה מתפללים הושענא לַמענָה אַלקינֹו על צער השכינה הקדושה

דער אמת.

מ'זאָגט [הושענא] לַמענָה אַלקינֹו, אלעס וועגן כבוד שמים.

[ויש לבאר ביותר כוונת בקשה זו לפי מצב דורינו].

מד

[דהנה] ווער קען זיך דען 'פאַרשטעלן' וואָס טוט זיך אין די עולמות עליונים אין אַזאַ זמן, אין דעם גאַנצן זמן פון "די הייליגע טעג", [ווען] דאָס אלעס גייט פאַראיבער [בבית דין שלמעלה], אלעס ווערט נידון, דער פֿלליות און דאָס פֿרטיות. אוי! דאָס קאָן מען דאָך פאַרשטיין. אין די אַלע פריערדיגע יאָרן, איבערהויפט אין די לעצטע פאַר יאָר [של שנות הזעם]^{כז}, וואָס ס'איז אַרויס פאַר אידן אַזאַ ביטערע חתימה! אוי ווי!

אוי! דאָס דאַרף מען דאָך נישט צו זאָגן וויאזוי ס'האָט אויסגעזען [באותן שנים, הגזר דין שנגזר למעלה בהימים נוראים].

אוי! ווען אידן זענען געווען אין שול [ביום] "הושענא רַבָּה", [און] מ'איז אוועקגעגאַנגען פון די "הושענות", אפשר גאָר מיט אַ "באָרויגט האַרץ", און מ'האָט גאַרנישט געוואוסט וואָס "אויפן הימל" האָט זיך געטון. אוי! אַז חלילה מ'האָט אָפּגע'חַתְמֹ'ט - אוי ווי! אין די פריערדיגע הושענא רבה'ס - אַזאַ "ביטערע שוואַרצע חתימה" וואָס ס'איז געווען אויפן כלל ישראל! אוי ווי! אוי ווי! וואָס פאַר אַ צער איז דאָס געווען אין די "עולמות עליונים"!

^{כה} כפי הנראה כדשרבינו רצה להזכיר כאן דברי הייטב פנים (רלהלן אות מח) בשם המדרש מענין דורות האחרונים "שהם נטויים למיתה", ונזכר איך שנתקיים זאת בדורו בשנות הזעם, נפשו יצאה בדברו מצער השכינה הקדושה וצערן של ישראל על זה, ועל כן הפסיק וחזר להשלים ענין "למענָה אלקינו", לאור המצב.

^{כז} בדברים אלו שנאמרו בשנת תש"י, היה ד' שנים (ואיזה חדשים) לאחר כלות מלחמת העולם השנייה.

אוי! ווען די "מלאכי חסד", אוי וויי! [נתקיים בהם הכתוב] מלאכי שלום מר יבכיון! (ישעי' לג, ז).
אוי! מיט וואס פאר א 'ביטער געוויין' איז מען ארויסגעגאנגען [די מלאכי חסד אין די פריערדיגע הושענא רבה'ס^כ].

מה

אוי וויי!

איבערהויפט קען מען נאך משער זיין דעם צער "השכינה הקדושה"!
אוי וויי! אוי וויי!

אוי! פשישראל שרויין בצער, שכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי^{כח}
(חגיגה טו: וסנהדרין מו.).

[ובלשון ראשי וזרועי מפרש בתורת חיים]^{כט} דאס זענען די תפילין דמארי עלמא [שמניחם כביכול] בראש ובזרוע (כמבואר בגמרא ברכות ו.), [שעליהם כתוב] ומי כעמך ישראל גוי אחד [בארץ] (שמואל ב' ז, כג. דברי הימים א' יז, כא).^ל

און מ'האט 'אזוי' אויסגעזען [עמך ישראל גוי אחד, אזוי ווי מ'האט אויסגעזען] בעונותינו הרבים. אוי וויי!

מו

אוי וויי! האפענטליך מ'וועל מיר "דעם הושענא רבא" ארויסגיין - אוי וויי -
ס'זאל זיין א "שמחה" אין די עולמות עליונים!
אוי וויי! ס'זאל שוין מער 'אזוינס' נישט זיין!

^{כו} וז"ל הישמח משה בתהלים תפילה למשה (כז, ח): את פניו ה' אבקש אל תסתור פניו ממני. זה לשון הזוהר פרשת שמות (יז): כד אנה לישראל תחות שלטנותא דאומין, יתיב וגעי וכבי, הךא הוא דכתיב (ירמי' יג, יז) במסתרים תבכה נפשי, [אמר רבי יוסי, במסתרים דוקא], עכ"ל הזוהר. ולדבריו יובן פירוש הפסוק הפונה קדים, את פניו ה' אבקש אל תסתור פניו, רצ"ל שלא תצטרך לבכות במסתרים ממני, בסיבתי. והוא פירוש מתוק. עוד בזוהר (שם יח), רבי יהודה עאל לגביה דרבי אלעזר, אשכחיה יתבי, וידיה בפומיה, והנה עצבי. אמר ליה, במאי קא עסיק מר. אמר ליה דכתיב (משלי טז, טו) באור פני מלך חיים. אי טרנא עצבי, וכל שכן דגעי וכבי, שמשוי מאי עבדי, הךא הוא דכתיב, הן אראלם צעקו חצה מלאכי שלום מר יבכיון, עכ"ל.
אחינו בני ישראל! מזה יש להבין כמה שנים שיש בכיה בשמי מרום בכל רקיעין ובכל עלמין ובכל פמליא שלמעלה "בראש השנה", ועד מתי! ומי בשם ישראל יכונה אשר לא יקרא את לבבו לשנים עשר קרעים בשמעינו בכיות אבינו שבשמים וכל פמליא דיליה. וראו כמה מעשינו גורמים.

^{כח} ופירש"י: כמו שהאדם שיגע ועיף, אומר ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי, והיינו "קללת" (כי תצא כא, כג), קל לית, אני איני קל.

^{כט} בתורת חיים (סנהדרין מו.): קלני מראשי קלני מזרועי. נראה דלכך נקט ראש וזרוע, לפי שהן מקום הנחת תפילין, דגם הוא יתברך מניח תפילין, כדאיתא במסכת ברכות (ו.) מנין שהקב"ה מניח תפילין, שנאמר (ישעי' סב, ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו. והענין כשם שאנחנו מניחין תפילין נגד הלב ומוח, כדי שנוכר תמיד באהבתו וייחודו, שנאמר (בא, יג ט) ולזכרון בין עיניו, כך גם הוא יתברך כביכול מניח תפילין באלו מקומות, שיוכר תמיד באהבתו ושנחנו עמו עם אחד. והיינו דקאמר התם (בברכות) תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ומי גוי גדול, אשריך ישראל, ולתתך עליון.

ולכך קאמר הכא (סנהדרין) בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני וכו', שבזמן שאין ישראל או אדם יחידי עושין רצונו של מקום כביכול מכבדין ומתישין כח של מעלה כאילו אינו יכול להטיב עמהן, כמו שנאמר (האזינו לב, יח) צור ילךך תשי, [ופירש"י] כשבא להטיב עמכם אתם מכעיסין לפניו וכו', לכך השכינה קובלת ואומרת קלני מראשי קלני מזרועי, כלומר מקום הנחת תפילין אשר בהן מזכירין לטובה כשעושין רצונו, כי אז מוסיפין [כח] למעלה, כמו שנאמר (שלה יד, יח) ועתה יגדל נא כח [ה'], עתה שאין עושין רצונו כביכול כאילו ראשו וזרועו כבדין עליו מלהטיב עמהן וכו'.

^ל עיין בדברי יואל לראש השנה (אות מז, ד"ה והנה כל) משנת תרצ"ט.

מז

[וממילא] טאקע דאָס איז גענוג [טעם להושיענא], "לְמַעַנֵּךְ אֱלֹהֵינוּ", וועגן צער פון די "שכינה הקדושה"!

מח

לְמַעַנֵּךְ בּוֹרְאֵנוּ

פירוש הייטב פנים: על פי המדרש בפסוק וְעַם "נִבְרָא" יִהְיֶה לָּךְ תִּתְּנָהּ זֹאת "לְדוֹר אַחֲרָיו" וְעַם "נִבְרָא" יִהְיֶה לָּךְ, אלו "דורות האחרונים" שהם נטויים למיתה, והקב"ה בוראם בריה חדשה. ולזה מבקשים למענך "בוראינו", שהקב"ה יברא אותנו בריה חדשה

דער זיידע זכרוננו לברכה זאגט אין ייטב פנים^א, טייטשט ער לְמַעַנֵּךְ בּוֹרְאֵנוּ. [בהקדם וואָס] דער מדרש זאגט [ויקרא רבה ל, ג] [בפסוק] וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן [אמור כג, מ], זה שאמר הכתוב [תהלים קב, יט] תִּתְּנָהּ זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּךְ [קה], אלו "דורות האחרונים" שהם נטויים למיתה, והקדוש ברוך הוא בורא אותם בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. [המשך דברי הייטב פנים באות ג]

מט

ובעוד^ב דוריו [לאחר שנות הזמן] מבנים למה אמרו כך על דורות האחרונים שהם נטויים וכו' [אזוי] רופט ער אָן - זעט מען - די 'לעצטע דורות' וואָס זיי זעען 'אָזוי' אויס. אין לָנוּ לֹא מִקְדָּשׁ וְלֹא כֹהֵן שְׂכִיפֵר בַּעֲדֵנוּ^ב. אזי וויי! בעונותינו הרבים, היצט פארשטייט מען וואָס ס'איז געשטאנען [מזמן חז"ל בלשון המדרש] דורות "שהם נטויים למיתה" השם ישמרינו, על פי פשטות. [וואָרן] וועלעכער "איד" איז דאָס נישט געווען אויף דער "וואָגשאַל" [בשנות הזמן].

נ

און נאָר וְעַם נִבְרָא, מ'ווערט אַ "בריה חדשה". איבערדעם זאגט מען לְמַעַנֵּךְ בּוֹרְאֵנוּ. [עד כאן דברי הייטב פנים].

^א בייטב פנים (להושענא רבה): הוֹשֵׁעַנָּא לְמַעַנֵּךְ בּוֹרְאֵנוּ. יבואר לומר מליצה שגם אנו כדאים לְהִשָּׁע וכו'. הלא איתא במדרש אמור [ויקרא ל, ג] וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, הלא הוא דכתיב] פֶּנֶה אֶל תְּפִלַּת הָעֶרְעָר [ולא כֹּהֵן אֶת תְּפִלָּתָם] כו' תִּתְּנָהּ זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו [וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּךְ] [תהלים קב, יח-ט], מְדַבֵּר בְּדוֹרוֹת הַלָּלוּ שְׁאִין לָנוּ לֹא מִלֵּךְ וְלֹא נָבִיא [לא כהן ולא אורים ותומים] כו', ואין לנו אלא תפלה, תִּתְּנָהּ זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו, מכאן שהקב"ה מקבל שְׂבִיבִים, שנאמר וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּךְ, שהקב"ה בורא אותן בריה חדשה. דבר אחר, אלו דורות הללו שהם נטויין למיתה והקב"ה עתיד לברוא אותן בריה חדשה, ומה עלינו לעשות, ליקח לולב ואתרוג ולקלס להקב"ה. [עכ"ד המדרש]. ופירש היפה תואר דָּךְ וְדָא [שני הפירושים במדרש] אחת הוא, כי אלו שהיו נטויין למיתה לפי מעשיהם והקב"ה הוא גואל ממות ומקבל תשובת השבים ובוראם בריה חדשה בראש השנה ויום הכיפורים, כראיתא למעלה [ויקרא רבה כט, יב] בכל קרבנות כתיב וְהִקְרַבְתֶּם וּבִרְאשׁ הַשָּׁנָה כְּתִיב וְעִשְׂתֶּם, כלומר כאילו היום אתם נְעִשְׂתֶּם לִפְנֵי, וכאילו היום בראתי אתכם בריה חדשה. וזה מאמרנו הוֹשֵׁעַנָּא לְמַעַנֵּךְ "בוֹרְאֵנוּ" בריה חדשה, הוֹשֵׁעַנָּא לְמַעַנֵּךְ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ מָמוֹת, ולא יזכרו הראשונות, כי בפנים חדשות באנו לפניך, אם כן הוֹשֵׁעַנָּא.

^ב לשון זה נמצא בתפלת "רבנו הבולמים" ליום תענית (בסוף השמונה עשרה דמנחה, שמקורו בגמרא ברכות יז. עם הוספות לשון). אבל נראה דכוונת רבינו כאן הוא לדברי המדרש תהלים (מזמור קב) שאמרו שם קרוב לדברי המדרש רבה המובא בייטב פנים, עם הוספת לשון, ועל אותן פסוקים עצמן, פֶּנֶה אֶל תְּפִלַּת הָעֶרְעָר וְלֹא כֹּהֵן אֶת תְּפִלָּתָם, תִּתְּנָהּ זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּךְ.

דאיתא שם במדרש וז"ל: דבר אחר, פֶּנֶה אֶל תְּפִלַּת הָעֶרְעָר. אמר רבי יצחק, כלפי "הדורות" אָמְרוּ, שאין להם לא נביא "ולא כהן ולא בית המקדש שיכפר עליהם", אלא עוד תפילה אחת שנשתייר להם שהם מתפללין בראש השנה ויום הכיפורים, ולא תבזה אותם מהם. הוי וְלֹא כֹּהֵן אֶת תְּפִלָּתָם. תִּתְּנָהּ זֹאת לְדוֹר אַחֲרָיו וְעַם נִבְרָא. וכי עדיין אומה עתידה להבראות, שהוא אומר ועם נברא. אמר רבי יוסי רבבי שמעון, זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה. ורבנן אמרי, אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם, ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה ויום הכיפורים, ואתה בורא אותן בריה חדשה. ומה להם לעשות, ליקח הדס ולולב ולהלל אותך, שנאמר וְעַם נִבְרָא יִהְיֶה לָּךְ.

נא

קושיא על המדרש שבדיטב פנים

במדרש הביאו דרש זה על הפסוק 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן', וגם סימום שם: ומה עלינו לעשות ליקח אתרוג ולולב ולקלס להקב"ה. וצ"ב השייכות בזה למצות נטילת לולב דייקא. דלכאורה כדי לשוב ולהעשות בריה חרשה, צריכין לקבל עליו עול התורה כולה, ולא רק מצוה אחת.

נאָר מיר דאַכט זיך דאָ מוסיף נפֿך צו זיין, [לפרש גם וואָס] דער מדרש פירט אויס [ומה עלינו לעשות, ליקח אתרוג ולולב].

[ולכאורה] ווי קומט דאָס צו וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, [וכן מה שמסיים שם] תִּכְתֵּב זאת לְדוֹר אַחֲרָיון אלו דורות האחרונים שהם נטויים למיתה והקדוש ברוך הוא בורא אותם בריאה חדשה, ומה עלינו לעשות, ליקח אתרוג ולולב, לקלס פאַר השם יתברך. [ולכאורה] פאַרוואָס עפעס גראָד 'דעס' [מצות נטילת לולב דייקא, והלא כדי לשוב בתשובה ולהיות] עַם נִבְרָא, דאָרף מען מקבל זיין דעם 'גאַנצן' עול תורה, דעם עול תורה און עול מלכות שמים.

(המשך הדרוש באות נג)

נב

אוי וויי! מ'איז דאָך שוין גענוג איבערצייגט^{לב} [זא] 'עפעס אַנדערש' איז נישטאָ אויף דעם עולם! [זולת העול תורה ומלכות שמים].
אַז מ'וואָלט די זַכִּיָּה געהאַט אַז מ'זאָל קאַנען זיין אַ "איד" ווי ס'קער צו זיין, מ'זאָל דבוק זיין [בהקדוש ברוך הוא ותורתו הקדושה].
ווי וואויל און לעכטיג וועט זיין - [בקרוב ווען] מ'קום מיר צי צו דער ישועה - דער איד וואָס ער האָט 'אויסגעהאַלטן' די "לעצטע נסיונות".
אוי! ווי וואויל און לעכטיג וועט זיין 'דעם איד' וואָס ער וועט אויסהאַלטן די לעצטע נסיונות!

ער וועט דבוק זיין אין הקדוש ברוך הוא, און אין די תורה הקדושה!
מ'וועט די זַכִּיָּה האָבן [זיך] אַפּצוהיטן, הן בדיבור הן במעשה הן במחשבה.
אוי וויי! מ'וועט חלילה נישט אַפּגעריסן ווערן [ממקור הקדושה]!
אוי וויי!

נג

הקדמה לישוב הקושיא שעל המדרש

מבואר בקדמונים, דכל האילנות יש להם שר, חוץ מהארבע מינים שאין להם שר רק הם תחת השפעת הקב"ה בעצמו [נאָר] די קדמונים זאָגן דאָך^{לד}, אַז אתרוג מיט לולב, די "ארבע מינים" האָבן נישט קיין שום שר אויף זיך, [דשאר האילנות] אַלעס האָט אַ שר, [אַבער] 'די' ארבע מינים זענען אונטער הקדוש ברוך הוא אַליין.

^{לב} ע"י הצרות שבשנות הזעם.

^{לד} במגלה עמוקות (לסוכות), סדר היום (כוונת לולב), ראש דוד (פרשת אמור), ועוד. ולשון קדמונים שהזכיר רבינו בזה, הוא מלשון הבני יששכר (תשרי י. כד) וז"ל: הנה מצות סוכה זכר לענני כבוד, הולך השי"ת לפנינו בלא אמצעות שום שר. הוא הנרצה גם כן לטעם ד' מינים שצוה השי"ת ליקח בימים ההם בזמן הזה, הנה הקדמונים כתבו בקבלה שעל אותן הד' מינים אין שולט עליהם שום שר [שיאמר לו גִּדְל (ע"י ב"ר י. ו) כן נראה ל] כדרך שאר המינים, רק הם גדלים בהשגחתו ית"ש, והוא הוראה נפלאה לישראל שאינם נתונים תחת השרים.

נד

גם מבואר במדרש, לכן נאמר ביום ראשון דמעישה בראשית יום "אָהד", כי הקב"ה היה אז יחיד בעולמו, דאפילו המלאכים לא נבראו עד יום שני, כדי שלא יאמרו שהיה שותף להקב"ה במעשה בראשית

[והנה] ס'שטייט^{לה} ביי בריאת העולם, [שהיה] הקדוש ברוך הוא [יחיד בעולמו]. ס'שטייט (בראשית א, ה) וְיִהְיֶה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֹקֶר יוֹם אֶחָד, שטייט נישט יום "ראשון", ווייל קיין שום באשעפעניש איז נישט געווען [ביום ראשון], די מלאכים זענען אויך באשאפן [געוואָרן] הערשט ביום שני, פאָרוואָס, [כדי] מ'זאל נישט זאָגן אז ס'איז דאָ אַ שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית.

על כל פנים [יוצא מזה כן] פון תחילת הבריאה האָט מען באַוואָרנט, [אז] נאָר כביכול דער בורא עולם אַליין.

נה

ולפי זה גם דורות האחרונים שהקב"ה בוראם "בריאה" חדשה, נעשה זאת ע"י הקב"ה בעצמו, כי בענין הבריאה אין שום שותף, והוא רק ע"י הקב"ה לבדו

איבערדעם, די דורות האחרונים וואָס זענען נטויים וכו', און מ'ווערט אַ פְּרִיָה חֲדָשָׁה, [הנה] אַ "בריאה" איז דאָךְ נאָר דאָ פון בורא כל עולמים אַליין, העלפט קיינער נישט צו.

נו

ויש בזה חסד גדול, שהקב"ה בעצמו ישפוט דורות האחרונים בבחינת רב חסד מטה כלפי חסד. דבאם הוא ע"פ המלאכים המיימינים ומשמאילים, מי יודע מי יוכל לזכות עתה בדין

[והנה] דאָס ווייסט מען דאָךְ [אז] צווישן די מלאכים איז דאָ מ'מינינס און מ'שמאילים, זאָגט דאָךְ די גמרא^{לו}, וכי יש ימין ושמאל לפניו, נאָר 'די' זענען מקטריגים, די וואָס זענען מיימינים [זענען] מלמדי זכות, און חלילה מקטריגים [נקראים משמאילים]. און ווער ווייסט, יעדן [לויט] די עֲוֹנוֹת, צי מ'האָט גענוג "מלמדי זכות" קעגן די "מקטריגים", אזי וויי.

אז מ'איז אָבער אונטערגעוואָרפן אונטערן בורא כל עולמים אַליין, [אזי דאָךְ] רב חסד מטה כלפי חסד. (ראש השנה יז).

נז

ונמצא כי תקותינו הוא להשיג ישועה ולצאת בדימוס בדין ע"י הקב"ה בעצמו

[ונמצא כן] אונז האָב מיר נישט צו 'ערוואָרטן' נאָר אויפן "באשעפער אַליין", עפעס אנדערש האָב מיר נישט צו דערוואָרטן.

מ'שמועסט נישט [שאינו דומה עתה אל הזמן] ווען מ'האָט געהאָט אַ בית המקדש, אַ כהן גדול, [אלא גם מה שהיה צדיקים בעלי רוח הקודש בדורות הגלות כבר אין לנו, כן בעונותינו הרבים חָשְׁכוּ הָרָאוֹת בְּאַרְבוֹת. (קהלת יב, ג)].

^{לה} כמובא ברש"י (בראשית א, ה): וְיִהְיֶה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֹקֶר יוֹם אֶחָד. לפי סדר [לשון] הפרשה היה לו לכתוב "יום ראשון", כמו שכתוב בשאר הימים, שני, שלישי, רביעי. למה כתב "אָהד". לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני. כך מפורש בבראשית רבה (ג, ח).

^{לו} בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א): אמר ר' יהודה בן פזי, אף הקב"ה אינו דין יחיד, שנאמר (מלכים א' כב, יט) [רְאִיתִי אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ] וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עֲלָיו מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ, אלו מטין לכף זכות ואלו מטין לכף חובה. ובמדרש רבה שיר השירים (פ"א פסוק ט): וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עֲלָיו מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ, וכי יש שמאל למעלה והלא הכל ימין, שנאמר (בשלח טו, ו) 'מִיְמִנָּה' ה' נֹאדָרִי בִּכְחַ 'מִיְמִנָּה' ה' תִּרְעֵץ אוֹיֵב, ומה תלמוד לומר מִיְמִינוֹ וּמִשְׁמָאלוֹ, אלא אלו מ'מינים ואלו מ'שמאילים, אלו מכריעין לכף זכות ואלו מכריעין לכף חובה. - וכן הוא בתנחומא שמות (ס"מ יח). וכן הובא ברש"י בראשית (א, כו) בפסוק נִצְשָׁה אָדָם.

אוי ווי האָט מען געלאָזט דעם 'לעצטע דור', אין אַזאַ מין 'ביטער חשכות'!
 ס'שטייט נעבעך גענוג אָנגעשריבן 'דערויף' [על דור עיקבא דמשיחא] (במשנה וגמרא
 סוטה מט, וסנהדרין צז), אָבער אַינז דומה שְׁמִיעָה לְרִאָיָה!
 'אונז' האָב מיר עס 'דערלעבט'!
 אונז זעמיר אין דעם 'גורל' אַריינגעפאלן!
 [וממילא] אונז האָב מיר נאָר צו וואַרטן אויפן "בורא כל עולמים אַליין". [ונדוברי
 המדרש שהקב"ה בוראם בריה חדשה, וכל בריאה חדשה הוא רק ע"י הבורא ע"ל לבדו].

נח

ובזה יובן מה שנאמר בפסוק דלפני הגאולה ישתתק אפילו מיכאל השר הגדול
 מללמד זכות על ישראל, דהוא כרי שהקב"ה בעצמו ילמד עליהם זכות
 איבערדעם שטייט דאָך^ל, מ'זאָגט [אז] אפילו מיכאל [יגשתתק מללמד זכות על ישראל,
 כדכתיב] בְּעֵת הַהִיא יַעֲמֵד [מִיכָאֵל] הַיֵּשֶׁר הַגָּדוֹל (דניאל יב, א), זאָגט רש"י, מיכאל וואָס ער
 איז ממליץ אויף אידן וועט אויך 'נִשְׁתַּתֵּק' ווערן.
 מ'פרעגט פֿאַרוואָס טאָקע [יגשתתק מיכאל].
 [אמנם ביאור הענין] ווייל דער בורא כל עולמים [ירצה ללמד זכות בעצמו], דעמאָלטס
 [בדור האחרון קודם הגאולה] איז דער רצון הבורא ברוך הוא [אז] דער "בורא כל עולמים"
 אַליין זאָל זיין דער "מלמד זכות"^{לח}. דאָס איז 'פעסטער'.

נט

ישוב הקושיא שעל המדרש
 כשם שהבריאה היה בלא שותף רק ע"י הקב"ה בעצמו, כן עשיית דור האחרון לבריה חדשה הוא ע"י הקב"ה בעצמו
 שיהדשם וילמד עליהם זכות, ולכן העצה ליטול האחריו ולולב שהם תחת יד הקב"ה בעצמו, כדי לעורר בחינה זו
 איבערדעם, אַזוי ווי די בריאה איז דאָך געווען אָן אַ שותף, איבערדעם [אַזוי] איז
 [דער] אתרוג מיט לולב איז אויכעט נאָר אונטערן בורא כל עולמים אַליין, אָן אַ שום
 שׂר.
 איבערדעם [אמרו במדרש] ומה עלינו לעשות, [ליקח אתרוג ולולב ולקלס להקב"ה. דזה
 מעורר עובדא לעילא, דכמו כן במצב "דורות האחרונים"] אַז ס'איז עַם "נִבְרָא", [איז דאָך] אַזוי
 ווי די "בריאה", אָן אַ שותף.

ס

ביאור לְמַעַנֵּה בּוֹרְאָנוּ
 ולכן [בשעה שנוטלין האתרוג ולולב] אנו מבקשים הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנֵּה "בוֹרְאָנוּ",
 שהקב"ה בעצמו ילמד עלינו זכות ויעשה אותנו בריה חדשה
 [וממילא] מיט דעם כח, מיט דער האָפענונג, וועל מיר 'דאָך' געהאָלפן ווערן,
 [דורך] דער בורא כל עולמים אַליין. אַזוי ווי די "בריאה".
 [ולכן אומרים הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנֵּה בּוֹרְאָנוּ, דכשם שהבורא יתברך הוא בוראנו לבדו, ואין לזר אתו, כן
 אנו מצפים להוושע ע"י הבורא יתברך בעצמו, שילמד עלינו זכות. (דברי יואל)].

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנֵּה בּוֹרְאָנוּ הוֹשַׁעְנָא:

^{לי} עיין במדרש רות רבה (בפתיחתא סימן א), ומדרש תהלים (מזמור כ) ופסיקתא רבתי (פרשה מד).

^{לח} ועיין בדברי יואל (ויצא עמוד לו, ר"ה סות ואות סב, סוכות אות נה).

סא

לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ

יש לפרש על דרך שפירשנו בכפל "הושענא" למענך אלקינו "הושענא",
דתפילה אחת הוא על עצם הישועה, ותפילה שניה הוא שנבקש זאת למענו יתברך

היצט זאג מיר לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ.

[והכוונה יש לומר על דרך] ווי איך האָב פריער געזאָגט [באות לה-לו] [בטעם שאומרים
דאָס טאַפלטע לשון [שני פעמים הושענא].

קודם אז ס'זאָל זיין [הושענא] לְמַעַנְךָ אַלְקִינוּ [בעצם הישועה], און [נאָכדעם] זאָל מיר
געהאַלפן ווערן [אז] אונז מ'זאָל מיר טאַקע זיין 'דערביי', אַז מ'זאָל טאַקע דאָס זאָגן
[לבקש הישועה עבור הכבוד שמים ולהכיר שהגאולה הוא מהקב"ה, וכמו שאמר אליהו] ענני שלא
יאמרו מעשה כשפים [הם] נאָר מ'זאָל זאָגן ה' הוא הַאֲלֵקִים.
א [אונז זאָל מיר 'געהאַלפן' ווערן לְמַעַנְךָ אַלְקִינוּ. ב] און דעס זאָל מען 'זאָגן'.

סב

כמו כן בכאן, מבקשים ישועה הן על עצם הגאולה, והן על שנרע כי אפס בלחץ יתברך גואלינו לימות המשיח, ואין זולתו
דעס זעלבע זאָגט מען [הושענא] לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ.
אוי ! דער בורא כל עולמים אליין וועט זיין דער גואל ישראָל !
זאָגט מען נאָכאַמאָל הושענא, מ'זאָל זיך חלילה נישט נאָרן, [נאָר] אַז מ'זאָל
'וויסן' [אז] א "גאולה" איז נאָר פונעם "באַשעפער", אוי וויי ! אַז מ'זאָל 'וויסן'
"לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ", מ'זאָל מיר חלילה נישט אַריינפאַלן אין דרפֿי מינות !

הושענא לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הושענא:

סג

לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁינוּ

לשון "דרישה" הוא יותר מסתם לשון "בקשה"

[היצט] זאָגט מען "דּוֹרְשֵׁינוּ".

דאָס ווייסט מען דאָך [דלשון] "דרישה" איז מער פון [לשון] "בקשה".
בקשה הייסט נאָר [סתם אז] מ'זוכט, [אָבער] דרישה [איז כדכתיב] וְדִרְשֶׁתָּ וְחִקְרָתָּ
וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב (ראה יג, ט), מ'טוט 'גוט פאַרשטן' (עיין סנהדרין מ.).

סד

ובזה יתפרש הפסוק 'פִּקְשׁ עֲבָדְךָ כִּי מִצּוֹתֶיךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי'. כי מי שלא שכח מהקב"ה ומצותיו,
סני בלשון "בקשה" מן הקב"ה אליו. אבל מי ששכח עצמו, צריך לזה "דרישה" מאתו יתברך אליו

איבערדעם זאָגט מען [להקב"ה] (תהלים קיט, קעו) 'פִּקְשׁ עֲבָדְךָ כִּי מִצּוֹתֶיךָ לֹא
שִׁכַּחְתִּי', איז גענוג "בקשה" [מן הקב"ה אלינו], אַז מ'פאַרגעסט זיך נישט [מהקב"ה
ומצותיו].

און אַז מ'פאַרגעסט זיך, ברויך מען אַ גרעסערן כח [סיוע מלמעלה], ברויך מען
האַבן "דרישה", אַז דער בורא עולם זאָל "דורש" זיין לבבות בני ישראל [לקרב אותם
אליו].

סה

ולכן במצב שלנו צריך בחינת "דרישה", ועל זה אנו מבקשים למעןך
 "דורשינו", שהקב"ה ידרשנו לטובה, ושגם אנו נדרוש את ה' בְּהִמְצָאוֹ

[והנה במצב השפל שלנו], **אוי וויי ! נאָר "איין באַשעפער" וואָס ער ווייסט די גרויסע
 נסיונות ! ווי ווייט מ'האָט זיך נישט אין די הענט !**

[ווי] דער אור החיים הקדוש טייטשט^{לט} [בפסוק] וַיֵּרָא אֶת עֲנִינוֹ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לִחְצָנָנוּ,
 ודרשו בברייתא דהגדה של פסח] וְאֶת לִחְצָנָנוּ זֶה ה'דַּחֲקִי', [דהכוונה על כח היצר הרע, אז] מען
 נייט צו טון עבירות, אוי וויי !

סו

איבערדעם דאָרף מען האָבן "דרישה" [שהקב"ה ידרוש אותנו לטובה].
 [און] אַז דער בורא כל עולמים זאָל העלפן [אז] אונז זאָל מיר אויך אזוי זיין [לדרוש
 את הקב"ה, וכדכתיב] דְּרִשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ (ישעי' נה, ו).
 מ'זאָל אַמְת'דיג זוכן דעם באַשעפער, וועט מען אודאי טרעפן^ב.

הוֹשַׁעְנָא לְמַעַנְךָ דוֹרְשֵׁינוּ הוֹשַׁעְנָא:

סז

לְמַעַנְךָ אִמְתְּךָ

לשון "אמת" מורה על דבר המתקיים לנצח, כמבואר ברמב"ן וישמח משה

היצט זאָגט מען לְמַעַנְךָ אִמְתְּךָ.
 [ויבואר] ווי דער רמב"ן^{מא} זאָגט דאָךְ, אַז דעס איז דאָךְ, [לשון] "אִמְתָּה" הייסט אַ
 דבר 'המתקיים'.
 דער ישמח משה טייטשט אויך^{מב}, וְרַב חֶסֶד וְאִמְתָּה (כי תשא לד, ו), חסד של 'אמת'
 הייסט אַ זאָךְ וואָס ס'איז אַ 'נצחיות'.

סח

הסיבה לכבוד הנסיונות וגלגלים בגלות האחרון הוא עבור כי הגאולה ממנו תהיה גאולה 'נצחית'
 [און דאָס] ווייסט מען דאָךְ, דער גרויסער תוקף הגלות [הרביעי, וואָס] ס'איז אַרגער
 ווי אַלע גלות'ן, [הטעם הוא] ווייל היצט נאָך 'דער' "גאולה" קען שוין קיין "גלות"
 מער נישט זיין. ס'איז נישטאָ נאָר צוויי חורבנות.

^{לט} באור החיים הקדוש (תבא כו, ז): ואומר וישמע ה' את קלנו ויֵּרָא אֶת עֲנִינוֹ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לִחְצָנָנוּ וגו',
 פירוש, הגם שה' הוא שברא יצה"ר לבחון האדם בעבודת בוראו, אעפ"כ כשצועקים אליו 'שומע' קולם,
 מטעם 'שראה' את הרשום [בכתוב] שהוא עֲנִינוֹ וְעֲמָלָנוּ וְלִחְצָנָנוּ, 'העוני' הוא אפיסת כח הלוחם, שאין כח בנו
 המספיק להלחם בו לגרוש ממנו, 'העמל' הוא שאנו צריכין לעמול במלחמתו, 'הלחץ' הוא הדחק שדוחק היצר
 את האדם לחטוא בעל כרחו, ולשלוש סיבות שָׁמַע ה' את קולנו.

^מ כנראה שרבינו מפרש זאת בלשון הכתוב דרשו ה' בהמצאו, כי אם תדרשו את ה' אז יהיה בהמצאו.

^{מא} ברמב"ן פרשת וישלח (לב, יא) בפסוק קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת, האריך שם בפירוש הפסוק, ומסיים
 וז"ל: והנכון בעיני כי החסדים 'הקיימים' יקראו "אמת", כי היא מגזרת "אמנה", כטעם (שמואל ב' ז, טז) 'וְנִאֲמַן'
 בִּיתְךָ וּמִמֶּלְכֶתְךָ עַד עוֹלָם, ענין 'קיום', לְחַמֵּו נֶתָן מִמִּיּוֹ נֶאֱמָנִים' (ישעי' לג, טז), כאשר אמר (ירמי' טו, יח) הִיוּ תְהִיָּה
 לִי כְמוֹ אֲכֹב מִיֵּם לֹא נֶאֱמָנוּ.

^{מב} עיין בישמח משה עה"ת (בפסוק ומשה עלה), ועל נ"ך במשלי (ל, ו), ועל מועדים (בדרוש לער"ה תקנ"ט),
 ובתפלה למשה (תהלים פה, יא-יב).

דער בית שלישי שטייט דאך [דערויף] (הושע ו, ב) [יחינו מימים ביום השלישי] יקמנו ונחיה [לפניה]^מ. דאס איז א נצחיות.

ממילא אז ס'מוז זיין א נצחיות, מוז מען דורכגיין די אלע ענינים. דערפריער פונעם בית שני [בגלות בבל] האָט מען געוואוסט ס'קומט נאך נאך א חורבן, האָט מען איבערגעלאָזט [כמה בירורים ותיקונים על גלות האחרון]. אָבער אז ס'איז [דעמאלטס נאך] נישט געווען דער גמר, דער רעכטער בירור, נאך עתה הוא מתברר], איבערדעם מוז מען אַזויפיל סובל זיין, ווייל די 'היצטיגע גאולה' איז שוין א נצחיות, איז דאך ידוע, איבערדעם מוז מען אַזויפיל סובל זיין פון די גרויסע ביטערע נסיונות.

סט

ולזה אנו מבקשים הושענא למען "אמתך", כי עבור שהגאולה הוא דבר אמת ונצחי, על כן צריך 'שועה' גדולה שנוכל לעבור את כל גלי הנסיונות עד הגאולה

איבערדעם [אנו מבקשין, הושענא] למען אמתך, ווייל היצט קומט מען צום "אמת", צו דער גאולה וואָס ס'איז א דבר 'נצחי', [לכן] איז מען אַזויפיל סובל, [ולכן] ברויך מען א גרויסע ישועה מיט רחמי שמים אז מ'זאל צו דעם קאָנען צוקומען [לגאולה 'האמיתי', אז] מ'זאל מיר 'דורכריקן' די שווערע נסיונות.

הושענא למען אמתך הושענא:

ע

[הקפ"ב]

בית הבחירה

בכתר נהורא מפרש מה שאומרים בבית "בחירתך", דהיינו ביצירה האנושית הזאת שהאדם הוא בעל בחירה [הושענא בית הבחירה]^מ. אפשר לומר על פי מה שמפרש בכתר נהורא^מ, מה שאומרים בתפלת מוסף למועדים, ומפני חטאינו גלינו "מארצנו" [דאס מיינט מען] פון ארץ ישראל. ונתרחקנו מעל "אדמתינו" דאָס מיינט מען אפילו אין חוץ לארץ. אז אידן האָבן געהאַט א מקום קדושה, א ד' אמות של הלכה, א מקום קדושה צו דינען דעם אייבירשטן, פון דעם איז מען אויך מרוחק. ואין אנו יכולים לעלות 'ולראות', מ'האָט פאַרלוירן דעם צלם אלקים, מיט וואָס מ'ווערט נראָה פאַרן בורא כל עולמים^מ.

^מ וכמו שפירש ברש"י שם: יחינו מימים. יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו. ביום השלישי, בבנין בית השלישי יקמנו. ובמצודת דוד שם: ביום השלישי. בעת השלישי, בגאולה העתידה יקמנו מן הנפילה, ונחיה לפניו עד עולם, כי לא נבוא עוד לגולה.

^מ חסר כאן איזה תיבות על הריקארדינג.

^מ הובא לשונו לעיל בהערה יב.

^מ ענין הצלם אלקים, והשייכות מזה למצות עליית רגלים, עיין מה שביאר רבינו בדרשת חנוכת הבית למחנה רב טוב א' שופטים תשט"ז וזלש"ק (במקצוע):

די תורה הקדושה האָט געזאָגט, [שלוש פעמים בשנה], יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר (ראה טז, טז). כ'האָב שוין געשמועסט דערפון אסאך מאל, וואָס אין פלוג אלץ איז געווען א פלא, דער נביא האָט געזאָגט אין חזון ישעיהו (ישעי' א, יב), כי תבוא לראות פני, אז איר וועט קומען לראות פני, מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. האָב איך געפרעגט א קשיא, ווי קאָן מען זאָגן א זאך וואָס שטייט אַרויס אין דער תורה הקדושה, א

- דאָס ווייסט מען דאָך (צ"י וזהר משפטים קר: ומהרש"א שבת קנא:), [אז] דורך די חטאים ווערט אוועקגענומען דער צלם אלקים [מעל פני האדם]. -
דערנאָך טייטשט ער ווייטער: וְלַעֲשׂוֹת חֻבוֹתָנוּ "בְּבֵית בְּחִירְתָּךְ". נאָך דעם אַלעמען טייטשט ער בְּבֵית "בְּחִירְתָּךְ", זאָגט ער, די "יצירה אנושית", וויאזוי אַ מענטש איז באַשאַפֿן געוואָרן מיט אַ "צלם אלקים", האָט מען אַן אַמֶּת'דיגע בחירה.

עא

והכוונה כי יצירה האנושית היתה באופן שתהיה הבחירה על משקל השווה שיוכל לבחור בטוב כמו ברע, רק שאם חוטאין ומאבדין הצלם אלקים, אז קשה יותר לבחור בטוב ונמשכין אחר הרע ח", אשר אין זה "בחירה אמיתית" [והיינו כי יצירה האנושית הוא באופן וואָס מ'האָט זיך אינגאנצן אין די האַנט 'וואָס' מ'זאָל בוחר זיין, דעם דרך הטוב, אָדער חלילה פאַרקערט.
אָבער דורך די עֲנוֹת גייט מען אַרויס פון די "יצירה האנושית" פון די תחילת הבריאה [ומאבדין ח"ו הצלם אלקים], האָט מען שוין נישט אַזאַ "בחירה" אויך נישט, און עבירה גוררת עבירה, ווערט פאַרשטעלט דער וועג [מלבחור בטוב], ס'איז נישט קיין בחירה 'אמיתית', [וממילא] ווערט גרויס די נסיונות.

עב

איבערדעם דאָס טייטשט ער, אַין אָנוּ יְכוּלִים לַעֲשׂוֹת חֻבוֹתָנוּ "בְּבֵית בְּחִירְתָּךְ", און עקסטער בְּבֵית הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שְׁמֶךָ עָלָיו. דאָס איז צוויי זאכן, [אזוין] טייטשט ער דעם טאָפּלט לשון, "בְּבֵית בְּחִירְתָּךְ", [און עקסטער "בְּבֵית הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ".

מצות עשה דאורייתא, די תורה הקדושה האָט מַצְוָה געווען אז מ'זאָל קומען עולה רגל זיין לראות פנים, זאָגט מען מי בקש זאת מִיָּדְכֶם, וואָס הייסט "מי בקש זאת מידכם", די תורה הקדושה האָט פאַרלאַנגט, חלילה איינער פירט זיך נישט גוט אויף, ער וועט אַנטוהן די תפילין וועט מען אים פרעגן ווער האָט דיר געהייסן לייגן תפילין? וואָס הייסט ער איז נישט מחוייב? ער וועט קומען א שאלה פרעגן צי ער איז מחוייב צו לייגן תפילין, וועט מען אים זאָגן ער זאָל נישט לייגן קיין תפילין?, נו אזוי אז ער וועט קומען פרעגן א שאלה צי ער זאָל גיין עולה רגל זיין, ווען ס'איז געווען מצות ראיית פנים בזמן שבית המקדש קיים, ער וועט קומען פרעגן א שאלה, וועט מען זאָגן ביסט נישט געווען קיין ערליכער איד טאָרסטו נישט עולה רגל זיין?, ווי קען מען דאָס זאָגן, אז ס'איז א מצות עשה, א ציווי דאורייתא, א מצות עשה.

זעט עפעס אויס [הכוונה, בהקדם וואָס] דער נועם אלימלך זאָגט (פרשת שופטים) לא תכיר פנים, יעדער איד האָט א צלם אלקים, און חלילה מיט אן עבירה פאַרלירט מען דעם צלם אלקים, מיט א מחשבה רעה אָדער כדומה, איז לא תכיר פנים זאָלסט דיר נישט פאַרדאַרבן דאָס פנים [היינו הצלם אלקים, ע"כ בנועם אלימלך].
[ועד"ו אפ"ל הכוונה שלש פעמים בשנה יראה את פני ה' אלקיך] דער פֿשט קען זיין מ'מינט נישט כביכול טאקע דעם בורא כל עולמים, [נאלא הכוונה] שלש פעמים בשנה יראה "את פני ה' אלקיך", זאָלסט קומען מיט א פנים פונעם באשעפער, זאָלסט קומען מיט א צלם אלקים, די ציווי איז דאָס, זאָלסט קומען זאָלסט אויסזעהן אזוי ווי א איד ברויך אויסצווען.

מילא דאָס, איז דאָך ענינים בבוהים, דאָס זעמיר דאָך אונז נישט קיין מבינים, נאָר גרויסע מענטשן זענען געווען מבינים, אָבער אין פֿשטות אז מ'זעט אזוי אויס אזוי ווי אונזערע עלטערן האָבן אויסגעזען, מ'איז מרגיל קינדער מיט א צלם אלקים קאָן מען ערוואַרטן מיט א פני ה' אלקיך.

על כל פנים אונז זעמיר מחוייב צו טון דעם אונזעריגע, אז מ'איז מַגִּדֵּל, מ'קאָן ערציען א דור אז מ'זאָל אויסזען [כמו אבותינו], ממילא קאָן מען ערוואַרטן אויף שפּעטער [שיהיה להם פני ה' אלקיך].

בפשטות ווי איך זאָג דאָס כסדר, דער רמב"ם זאָגט [על הלאה] וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכּוּ, זאָגט דער רמב"ם דעם טעם דאָ אין ספר היר (עבודה זרה יא, א) - ער האָט דאָך נישט געשטעלט אויף קיין טעמים, - אז פון די וואָס מ'טאָר זיך נישט לערנען מוז מען אַנדערש גיין [מלובש] אויך, וואָרן אז איך גיי אַנגעטון גלייך מיט אים איז מען עלול, לערנט מען זיך פון אים. זעט מען דאָך אז דעם איז א מצוה יסודית מ'זאָל זיך נישט אויסמישן.

ממילא דאָס גיט א השפעה פאר אידישקייט בדרך כלל, אז מ'קאָן אויפציען א דור ס'זאָל זיין יראה "את פני ה' אלקיך", דעם צלם אלקים, דעם איבריגע איז שוין ווייטער א בחירה, דאָרף מען ווייטער האַרעווען מ'זאָל האָבן דעם צלם אלקים, אפילו מ'זעט אזוי אויס, דאָרף מען נישט פאַרדאַרבן מיט עבירות מיט מחשבות רעות, נאָר וואָס דען, דעם איז דעם ערשטע, דעם וואָס מ'קאָן על כל פנים אים איז מען מחוייב צו טוהן.

עג

ולכן הבית המקדש נקרא "בית הבחירה", על כי אז היה גדול השפעה הקדושה, והבחירה היתה על אמותה במשקל הראוי ביצירה האנושית, משא"כ ברורות הגלות שקשה מאוד לבחור בטוב, ואדרבה נלחצין ונרחקין לחטוא ח"ו אפילו בעל כרחו.

[ולכן נקרא הבית המקדש בשם "בית הבחירה"], ווייל דעס איז [באמת] הא בהא תליא, [דבזמן שביט המקדש קיים היה שורה שם קדושה גדולה, והיו יכולין להגיע אל הבחירה האמתית לבחור בטוב, מה שאין כן] ווען מ'איז "בגולה" האָט מען נישט קיין אָמֶת'דיגע בחירה. אַזוי ווי איך האָב פריער נאָכגעזאָגט (באות סג) [וואָס] דער אור החיים הקדוש טייטשט וְאֵת לְחַצְנוֹ זֶה ה'דִּחְק'. אוי די כוחות הטומאה זענען אַזוי גרויס, אזי וויי! דער גָּדֵל הַלֶּחֶץ, אַזוי ווי מ'זעט אויס, מ'איז חלילה "געדרוקט" צו טון עבירות, מ'האָט זיך נישט אין די האַנט.

עד

והגם שתמיד נשאר בחירה ביד האדם, לשפוך את נפשו לה' ולעשות כל מה שבכוחו, שאז יעזור לו הקב"ה לבחור בטוב ולהנצל מן הרע. אבל מכל מקום אין זה נקרא "בחירה אמיתית"

הגם ס'איז נאָך אַלץ דאָ אַ "בחירה".

אַ איד אַז מען 'שטייט איבער' די נסיונות, אַז מ'בעט דעם בורא כל עולמים, מ'איז שוּפֿך אֵת נַפְשׁוֹ [בתפילה לה'], מ'גיט זיך אַכטונג, מ'טוט פֿל מה שפֿוכּוּחַ, העלפט דער בורא כל עולמים. ווייל דער בורא כל עולמים איז אַ בַּחֵן פֿלִיּוֹת וְלֵב (ירמ' יא, כ), מ'איז דין יעדן לויט די בחירה. אָבער 'דאָך', די "אָמֶת'דיגע בחירה" הייסט עס נישט.

עה

כי "בחירה אמיתית" הוא רק כמו שהיה ברורות הקודמים, שהיה כל הדרכים פתוחים לעבודת ה', והלב היה פתוח, והיה להם כל המסייעים לה

די "אָמֶת'דיגע בחירה", איז עס אַזוי ווי ס'איז געווען 'פאַרצייטנס', ווען מ'האָט געהאַט אַ 'פרייען וועג' אַז מ'זאָל דינען דעם באַשעפּער ! - אוי וויי ! - דאָס האַרץ איז געווען אָפּען ! מ'האָט געהאַט אַלע 'מסייעים' דערצו.

עו

וכהפירוש על אומרם הבא למהר "מסייעין" אותו, בלשון רבים, דגם הצדיקים מסייעין לאדם לעבודת ה' ווי דער ישמח משה האָט געטייטשט¹² [בשם הרה"ק מלובלין, בדברי הגמרא] [יומא לח]. הבא לטהר "מסייעים" לו, שטייט נישט 'מסייע' [בלשון יחיד, רק בלשון רבים, ווייל] נישט נאָר דער בורא כל עולמים אַליין, [נאָר] אַלע כוחות [הקדושה והצדיקים] 'העלפן מיט'.

עז

ובעוה"ר כהיום הוא להיפוך, שכמה כוחות "מסייעים" על ההיפוך מדרך האמת, ולכן אמרו דביקבא דמשיחא אין לנו על מי להשען "אלא על אבינו שבשמים", כי אין לנו המסייעים לעבודת ה' כמו שהיה ברורות הקדומים [און] בעונותינו הרבים היינט איז פאַרקערט [שהבא לטמא לא די שפותחין לו, רק] אַלע כוחות 'העלפן מיט' חלילה [אויף] פאַרקערט פונעם דרך האמת. [ולכן אמרו כחז"ל (סוטה דף מט) על דור עיקבא דמשיחא, כי] אין לנו על מי להשען "אלא על אבינו שבשמים", [דאילו בשאר הדורות היה לנו גם צדיקים שהיו מסייעים לנו בעבודת ה']¹³.

¹² רבינו קיצר מאוד בכאן. ועיין בייטב פנים (מאמר יפה לעינים אות יח) העובדא מהישמח משה בתחלת בואו להרה"ק מלובלין, שהרה"ק מלובלין פירש לו כן בדברי הגמרא, ואכמ"ל.

¹³ וכמו שביאר רבינו בזה באורך בדרשת הושענא רבה תשט"ז (בתחלתו). ועיין בדברי יואל (קדושים עמוד קמב, תנינא בדברים עמוד פח, ותצא עמוד קצד, ולשמחת תורה אות מג), ובעל הגאולה (סוף סימן קיח).

עח

ולכן מבקשים הושענא "בית הבחירה", שנחזור להיות לנו "בחירה אמיתית" כמקדם

איבערדעם בעט מען זיך [הושענא] "בית הבחירה", מ'זאל [צוריק] האבן אן אמת'דיגע בחירה^ט.

הושענא בית הבחירה הושענא:

עט

חנה דוד

תפילה זו מיוסד על פי הפסוק "קרית חנה דוד"

[הושענא חנה דוד]. הנה תפלה זו מיוסדת על פי הפסוק הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעי' כט, א).

זאגן דאך רש"י און די מפרשים [דהפשט הוא] אזוי ווי דער תרגום יונתן זאגט^{טא} [מדבחה] דנכנה בקרתא דחנה דוד.

איבערדעם זאגט ער קרית חנה דוד, ער רופט אן "ירושלים" [בשם] "קרית" חנה דוד, [ווייל] דארטן איז געבויעט געווארן, [דארטן] האט גערוהט דוד המלך.

פ

אבל קשה דכאן לא הוכיח בלשוננו דמיידי מן "עיר" שחנה בה דוד, אלא משמע דמיידי מחניית דוד עצמו, וזה אינו מובן על מה הכוונה

[אמנם אצל ההושענות] דא זאגט ער גארנישט "די שטאט" [חנה דוד], נאר סתם חנה דוד, ער איז גארנישט מזכיר [שהוא עיר], ער העט געדארפט צו זאגן "קרית" חנה דוד, [הכוונה על] ירושלים.

[וכשאומר] סתם חנה דוד, [משמע לכאורה דקאי על מנוחת דוד עצמו].

[וקשה דהלא] דוד המלך איז אודאי נשמתו בגנזי מרומים, און ער רוהט אודאי גוט, [ולמה צריכים להתפלל על מנוחתו].

פא

וקצת יש לתרץ, דקאי על מלך המשיח שהוא מחולל מפשעינו, ועל כן מבקשים שכבר יהיה לו מנוחה

אזי וויי וויי, נאר [אפשר לומר דהכוונה] וואס ער איז [מצטער] בצערן של ישראל, אזוי ווי ס'שטייט וְהוּא מְחַלֵּל מִפְּשָׁעֵינוּ (שם נג, ה), דער מלך המשיח שטייט [ילקוט ישעי' רמז תעו, וסנהדרין צח]. ער איז מלא מכות ופצעים, פון צער [און] פון עונותם של ישראל [ואם כן אין לו "מנוחה", ועל זה מתפללים הושענא "חנה דוד"].

^ט וכעין זה מפרש רבינו בדרשת הושענא רבה תש"כ, וזלש"ק: [היצט] זאגט מען הושענא בית הבחירה. דער בית המקדש ווערט אנגערופן "בית הבחירה". [והענין] ווי כ'האב פריער געזאגט (כפיסקא למענן בוראינו) [על זמן תוקף הגלות] אז מ'באשאפט זיך מלאכים מסיתים ומדיחים, [און] די 'נעמען צו' די בחירה, נאר מיט גרויס סייעתא דשמיא [יכולין לנצח מלחמה קשה הלזו]. אבער אין "בית המקדש", אין מקום שכינתו יתברך שמו, אז א איד האט געוואלט ער זאל "דינען דעם באשעפער", האט ער געקענט צוקומען צו די בחירה אלעמאל, איבערדעם הייסט עס "בית הבחירה".

² חסר כאן איזה חיבות על הריקארדינג.

^{טא} בתרגום יונתן שלפנינו: וי מדבחה מדבחה דבני בקרתא די שרא בה דוד וכו'. - וברש"י מביא דברי התרגום, וגירסת רש"י בדבריו: מדבחה דה', דאתבני בקרתא דשרי בה דוד. - ובדר"ק כתב: המזבח נקרא אריאל, וכן בספר יחזקאל (מג, טו) ומהאריאל ולמעלה הקרנות ארבע, וכן תרגם יונתן וכו'. ופירוש קרית חנה דוד. כתרגומו. - ובמצודות דוד כתב: הוי אריאל. אמר הנביא יש להתאונן על המזבח העומד בהעיר אשר שכן שם דוד.

פב

אבל מ"מ עדיין קשה, דהא בהקפה זו מוכיר רק מענין ירושלים ובית המקדש, ולא מענין דוד המלך עצמו או משיח עצמו
אָבער לכאורה [עדיין קשה] וואָס איז דער פֿשט חֲנָה דָּוִד [בהקפה זו, דהלא כאן לא מיירי
מן דוד המלך, רק מן ירושלים ובית המקדש], ער רופט אָן די אַלע נעמען - די שטעט - פון
ירושלים מיט ארץ ישראל, [וכגון מה שאמר להלן] טוב הִלְבֵּנוֹן, "טוב" מיינט מען
ירושלים, [וְהִלְבֵּנוֹן] זה בית המקדש, ווי' ס'שטייט דאָךְ די גמרא זאָגט²² [בפסוק] הָהָר
'הַטּוֹב' הַזֶּה [וְהִלְבֵּנוֹן] (ואתחנן ג, כה), [הָהָר הַטּוֹב זה ירושלים] [וְהִלְבֵּנוֹן] מיינט מען דעם בית
המקדש, שנאמר (זכרי' יא, א) פֶּתַח לִבְנוֹן דִּלְתִּיךָ, [ונקרא לבנון ווייל] ס'איז מלבין עונותיהם
של ישראל, [אזוי] זאָגט דאָךְ די גמרא (יומא לט:) למה נקרא שמו לִבְנוֹן.
דער בית המקדש ווערט אָנגערופן לִבְנוֹן, ירושלים ווערט אָנגערופן טוב.
[ועכ"פ לא מיירי כאן מדוד המלך עצמו, וא"כ צריך טעם] פֶּאֶרְוֹאָס שטייט [ספתם] חֲנָה דָּוִד.

פג

אמנם מבואר בב"ח דבנין ירושלים וכסא דוד הם ענין אחד, כי אין אנו מבקשים
רק על בנין ירושלים כזה שהוא מקושר עם התכונות כסא דוד ומלכותו

[אמנם אפשר לומר בהקדם וואָס] דער ב"ח זאָגט, ברענגט ער מ'האָט אים געפרעגט -
דער ב"ח אין הלכות תפלה (אורח חיים סימן קיח) - [אויף] וואָס מ'זאָגט (בתפלת י"ח, בברכות בונה
ירושלים) אַז וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, וְלִירוּשָׁלַיִם עֵירָךְ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וכו' וּבְנֶה
אוֹתָהּ בְּקִרְבּוֹ בִּימֵינוּ וְכִסֵּא דָוִד עַבְדְּךָ מִהֵרָה לְתוֹכָהּ תִּכְנֶן, און מ'לאָזט אויס בְּרוּךְ אַתָּה
ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.
ברענגט דער ב"ח²³, אַז מ'האָט אים געפרעגט, דער כלל איז דאָךְ ס'מוז זיין די
ברכה [סמוך לחתימה] מעין החתימה, ביי די חתימה מוז מען זאָגן מעין פון די ברכה.

²² בגמרא יומא (לט:): תנו רבנן ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין וכו' והיו דלתות
ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי, אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבטית עצמך, יודע
אני בך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לִבְנוֹן דִּלְתִּיךָ וְתִאֲכַל אֶשׁ בְּאֶרְצֶיךָ. אמר רבי
יצחק בן טבלאי, למה נקרא שמו לִבְנוֹן, שמלבין עונותיהן של ישראל.
ובגמרא ברכות (מח:): וְאֶכְלֶתָ וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכָתָךְ, זו ברכת הזן וכו'. על הָאָרֶץ, זו ברכת הארץ. הַטּוֹבָה, זו בונה
ירושלים, וכן הוא אומר הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבֵּנוֹן.

ובגמרא גיטין (נו:): וְאֵין לִבְנוֹן אלא בית המקדש, שנאמר הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבֵּנוֹן.
ובספרי (פינחס, פסקא ג): הָהָר הַטּוֹב זו ירושלים. וְהִלְבֵּנוֹן זה בית המקדש, וכן הוא אומר פֶּתַח לִבְנוֹן דִּלְתִּיךָ.
- וכן ברש"י פרשת ואתחנן (ג, כה): הָהָר הַטּוֹב זו ירושלים, וְהִלְבֵּנוֹן זה בית המקדש.

²³ בב"ח (א"ח קיח, ב) על מה שהביא הטור נוסח אשכנז בברכת בונה ירושלים, כתב וז"ל: שאלני מה"ר שבת
סגי נהור נר"ו, למנהג אשכנז שאומרים בברכת בונה ירושלים ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם וכסא דוד
מהרה בתוכה תכין ברוך אתה ה' בונה ירושלים, דלא הוה כדקיימא לן כשמואל בפרק ערבי פסחים (קד.) דצריך
מעין חתימה סמוך לחתימה. ונוסח ספרדי שכתוב בו וכסא דוד וכו' קודם ובנה אותה וכו', נראה יותר מתוקן.
והשבתי דאם אינה מעין חתימה א"כ אינה נמי מעין פתיחה, ולא טעו בה בני כי רב כל שכן רבותינו ז"ל
גדולי ארץ אשכנז. אבל האמת יורה דרכו, שבקשת וכסא דוד מהרה בתוכה תכין הוא מעין ברכה זו שמבקשים
שיבנה ירושלים בקרוב, כדי שסכא דוד במהרה בתוך ירושלים תכין, כלומר שאין שאלתינו כי אם לצורך גבוה,
כי אין כסא ה' שלם אלא כשסכא דוד על מכונו בירושלים.

ועוד דבשאלתינו וכסא דוד מהרה בתוכה תכין, הרי בקשתינו ג"כ על ירושלים שיכונן בתוכה כסא דוד,
והוה מעין חתימה. וזה גם כן טעם הפתיחה וליירושלים עירך ברחמים תשוב, לא לצורך עצמינו, אלא כדי
להעלות השכינה בתוכה מן הגלות, והוה שאומרים ותשכון בתוכה כאשר דברת. ואחר כך ובנה אותה בקרוב
וכו', כדי שסכא דוד מהרה בתוכה תכין.

עוד נראה דשאלת וכסא דוד וכו' היא שאלת בנין ירושלים ממש, והוא דבפרק ב' דמגילה (יז:) איתא, וכיון
שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) אֲחֵר יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מֶלֶכָם

[ואם כן] העט מען געדארפט צו זאגן פארקערט, וְכֵסֵּא דָּוִד עֲבָדָךְ [מִהֲרָה לְחֻכָּה תִּכְיֶין, ואח"כ יאמר] וּבִנְיָה אוֹתָהּ [בְּקֶרֶב בְּיָמֵינוּ], בְּרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. אַז עַר לֹאזֵט אוֹיֵס מִיֵּטֶן "בְּנִין", העט גיווען געדארפט זיין די [לשון הברכה הסמוך אל] חתימה אויך פונעם "בְּנִין", וּבִנְיָה אוֹתָהּ, און צום סוף לֹאזֵט מען אוֹיֵס [סמוך לחתימה] וְכֵסֵּא דָּוִד עֲבָדָךְ, און מ'לֹאזֵט אוֹיֵס [בהחתימה] בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם.

פד

[נגאָר] דער ב"ח זאָגט [שהשיב להם] ס'איז קיין שום קשיא, וואָרן דאָס איז טאַקע 'איינס' [בנין ירושלים עם כסא דוד. ווייל] אונז זעמיר נישט מתפלל אויף קיין אנדער ירושלים, נאָר [אויף] אַזעלעכען וואָס דוד המלך וועט זיין דערינען. מ'זאָגט נאָר 'אייין' תפילה [בברכה זו], איז דאָס מעין הוֹחֵמָה, [ווייל] דאָס איז איינס, וְכֵסֵּא דָּוִד עֲבָדָךְ דאָס הייסט בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. אַזוי זאָגט דער ב"ח.

פה

וכן מבואר בוהר הקדוש, בביאור הפסוק לא בחרתי "בעיר" וגו' ואבחר "בדוד"

ס'איז מיר אַ חידוש, ס'איז אַ גרויסע סיוע [לדברי הב"ח מדברי הוזהר]. ער ברענגט [עס] נישט, [אָבער] ס'איז טאַקע מבואר [כדבריו] אין זוהר הקדוש. אין זוהר הקדוש אין פרשת ויקהל^י, ער שטעלט זיך אויפן פסוק דאָ אין דער הפטורה [ליום ב' דסוכות]. איך האָב אין יום טוב דאָך אויך נאָכגעזאָגט [דברי הוזהר] אויף דעם פסוק [דלהלן]^י.

ופִּתְּחוּ אֶל ה' וְאֵל טוֹבוֹ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, ופִּירֵשׁ רש"י אחר שישבו לבית המקדש ובקשו את הקב"ה ואת דוד מלכם עכ"ל... דכאשר יבנה ירושלים יבנה בתוכו בית המקדש והשכינה תשרה בתוכו, ואז לאחר שישבו לבית המקדש יבקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם, דכשנבנה ירושלים ובית המקדש הנה אז דוד בא ויושב על כסאו כמו שהגון למלך שיהא יושב על כסא מלכותו בעיר ממלכתו, ולכן אמר ואת דוד מלכם, כי יבקשו את דוד מלכם שיהא יושב על כסא מלכותו, ואם כן יאמר הכתוב שיבנה ירושלים ובית המקדש ויכונן כסא דוד בתוך ירושלים שיהא הכל מוכן, ואז בא דוד ויושב על כסאו שהכין לו הוא יתברך.

נמשך מזה שכל שאלתינו בברכת ירושלים הוא בבנין ירושלים והנלוה לַבְּנִינוּ, וזהו אמרינו וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ בְּרַחֲמִים תִּשָּׁב לבנותה, וְתִשְׁכַּן בְּתוֹכָהּ כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ וְהוּא שְׁתִּשְׁכֹּן שְׂכִינְתָךְ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּבִנְיָה אוֹתָהּ בְּקֶרֶב וכו' והוא שיהא בונה אותה הוא יתעלה בעצמו בקרוב וכו', הוא כולל בנין העיר ובנין הבית 'בכללו', ואח"כ שואל 'בפרט' וְכֵסֵּא דָּוִד מִהֲרָה בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶין, שיהא בונה כסא דוד שיהא מוכן כשיבוא דוד לישב על כסאו, ואם כן כל זה דהיינו בנין בית המקדש ובנין כסא דוד הוא מענין בנין ירושלים ממש, שהרי בית המקדש וכסא דוד הכל הוא נבנה בתוך ירושלים. וגם יש להם שייכות אל ירושלים, כי הלא הבונה עיר שתהיה עיר ממלכה אליו, הנה הכרח הוא שיבנה בתוכה בית קדוש לתפילה ולעבודה לפניו יתברך, גם צריך הוא לבנות בית שיהא נקרא בית המלך ובתוכו כסא מלכותו שישב המלך עליו לדון עמו. ובעל כרחינו צריכין אנחנו לפרש כך, דאם לא כן מה ענין כסא דוד לבנין ירושלים.

^י בוהר הקדוש (ויקהל קצח): אָמֵר רַבִּי אַבָּא, כְּתִיב, מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא בְּחֻרְתִּי כְּעִיר מִכָּל יִשְׂרָאֵל וְאֶבְחַר בְּדָוִד וְגו' לְבָנוֹת בֵּית לְהִיוֹת שְׁמִי שָׁם. הָאֵי קָרָא, לֹא רִישִׁיָּה סִיפִיָּה, וְלֹא סִיפִיָּה רִישִׁיָּה, דְּכִתִּיב לֹא בְּחֻרְתִּי "בְּעִיר", וְאֶבְחַר "בְּדָוִד", מֵאֵי הָאֵי עִם הָאֵי. וְאֶבְחַר "בִּירוּשָׁלַיִם" מִבְּעֵי לִיָּה. אֲלֵא כִּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֵית רַעוּתָא קָמִיָּה לְמַכְּנִי קִרְתָּא, אִסְתַּפַּל בְּקִדְמִיתָא בְּהוּא רִישָׁא דְנִהֲגִי עֲמָא דְקִרְתָּא, וְלִבְתָּר בְּנִי קִרְתָּא, וְאֵייתִי לְעֲמָא בִּיה. הִדָּא הוּא דְכִתִּיב לֹא בְּחֻרְתִּי "בְּעִיר", עַד דְּאִסְתַּפַּלָּא "בְּדָוִד", לְמַהוּ רַעֲיָא עַל יִשְׂרָאֵל. בְּגִין דְּמָתָא וְכָל בְּנֵי מָתָא, כְּלָהוּ קִימִין בְּרַעֲיָא דְנִהֲגִי לְעֲמָא, אִי רַעֲיָא אִיהוּ טָבָא, טָב לִיָּה, טָב לְמָתָא, טָב לְעֲמָא. וְאִי רַעֲיָא אִיהוּ בִישָׁא, וְאִי לְמָתָא וְאִי לְעֲמָא. וְהִשְׁתָּא אִסְתַּפַּל קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֲלָמָא, וְסָלִיק בְּרַעוּתִיָּה לְמַכְּנִי לִיָּה, וְאִוָּקִים בְּרִישָׁא לְדָוִד, הִדָּא הוּא דְכִתִּיב וְאֶבְחַר בְּדָוִד עֲבָדִי.

^י דברי רבינו בב' דסוכות שנת תש"י, לא נרשם לכאורה. וחבל על דאבדין.

פו

[דהנה] ס'שטייט אין פסוק (מלכים א' ח, טז) [מן היום אֲשֶׁר הוצאתי אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם] **לֹא בַחֲרָתִי בְּעִיר** [מכל שְׂכָנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָנוּת בֵּית לַהֲיוֹת שְׁמִי שָׁם], אִיךְ הָאָב נִישְׁט בּוּחֵר גֵּעוּוּעֵן אִין קִיין "עִיר" מִיּוֹם הָעֲלּוּתִי [את ישראל] מארץ מצרים, וְאַבְחָר בְּדוֹד עַבְדִּי.¹¹ פֿרעגט ער די קשיא [בווהר הקדוש], ס'איז דאָךְ עפֿעס רִישִׁיָּה לאו סיפֿיה און סיפֿיה לאו רִישִׁיָּה. אטו דוֹד הוּא עִיר, איז דען דוד אַ שטאַט. ער האָט אָנגעהויבן לֹא בַחֲרָתִי "בְּעִיר", העט ער גיווען געדאַרפֿט אויסלאָזן וְאַבְחָר "בִּירוּשָׁלַיִם",¹² ער הייבט אָן לֹא בַחֲרָתִי "בְּעִיר" און ער לאָזט אויס וְאַבְחָר "בְּדוֹד", איז דאָךְ עס גאַרנישט איינס [הסיפא עם הרישא].

פז

זאָגט דער זוהר הקדוש, הקדוש ברוך הוא האָט אַזוי לאַנג נישט געוואָלט בּוּחֵר זיין אין ירושלים, ווילאַנג ער האָט נישט געזען ווער דער ראש איז. אוי! אַז דער ראש איז פון די קדושה, איז עס זייער גוט. טאַמער חלילה פאַרקערט, האָט דער בורא כל עולמים נישט געוואָלט דעם בנין ירושלים. אַזוי זאָגט דער זוהר הקדוש בפירוש אין פרשת ויקהל. זאָגט ער, לֹא בַחֲרָתִי בְּעִיר, אִיךְ הָאָב נִישְׁט בּוּחֵר גֵּעוּוּעֵן בעיר, נאָר [ווען] וְאַבְחָר בְּדוֹד עַבְדִּי. ווילאַנג אִיךְ הָאָב נִישְׁט בּוּחֵר גֵּעוּוּעֵן "בְּדוֹד" עבדי, אַזוי לאַנג האָב אִיךְ נִישְׁט בּוּחֵר גֵּעוּוּעֵן "בעיר".¹³

פח

כעין זה שטייט אין רד"ק אויכעט¹⁴, הקדוש ברוך הוא האָט נישט 'מודיע' געווען די בחירה, ביז ס'איז נישט געווען וְאַבְחָר בְּדוֹד עַבְדִּי. ער זאָגט עס [לתרץ] אויף די אַנדערע בחינה [לפי דרכו], אָבער אַלץ די זעלבע [דיוקן].

פט

איבערדעם איז דאָךְ פשוט שוין פאַרענטפערט [קושיית השואל בב"ח], אַז ס'איז מעין החתימה. [ווייל דער] וְכִסָּא דוֹד עַבְדֶּךָ, דאָס איז טייטש בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם. אַז מ'זאָל זוכה זיין די ישועה [פון] וְכִסָּא דוֹד עַבְדֶּךָ [מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תְּכִין, דהיינו] דער מלך המשיח. [וכמבואר בזוהר דרך באופן זה בּוּחֵר ה' בבנין ירושלים, כשמתכונן בה כסא דוד].

צ

ועל דרך זה פירשתי מה שאומרים בקדושת שבת וְעֵינֵינוּ תְּרַאֲיָנָה מַלְכוּתָךְ "עַל יְדֵי דוֹד מְשִׁיחַ צִדְקָךְ", להדגיש כי אנו רוצים בנאווא אחרת רק באופן שעל ידי דוד ביאת דוד משיח צדק, ולא נמנע בנאווא שווא איבערדעם אַז מ'איז מתפלל (בקדושה לשחרית בשבת ויו"ט), וְעֵינֵינוּ תְּרַאֲיָנָה מַלְכוּתָךְ וכו', [מסיימים] עַל יְדֵי דוֹד מְשִׁיחַ צִדְקָךְ.

¹¹ לשון ואבחר בדוד 'עבדי' הוא מלשון הווהר דלעיל. ועצם תואר 'עבדי' על דוד, נזכר בכמה פסוקים.

¹² וכמו שמצינו כן בדברי הימים (ב' ו, י) דכתיב שם גם כן כל ענין זה, ומסיים שם וְאַבְחָר בִּירוּשָׁלַיִם.

¹³ ועיין בויואל משה (ב, מג), ובשו"ת דברי יואל (סימן קכה, אות ו), ובדברי יואל בכמה מקומות.

¹⁴ ברד"ק (מלכים א' ח, טז): וְאַבְחָר בְּדוֹד. לְמַה שֶּהקדים לֹא בַחֲרָתִי בְּעִיר, היה לומר וְאַבְחָר בִּירוּשָׁלַיִם. אלא פירושו, כי לא הודעת בחירתי בירושלים, עד שבחרתי בדוד להיות על עמי ישראל, והראתי לו המקום הנבחר בירושלם, כשנעתרתי לו בַּגֶּן אֶרֶזָה באש מן השמים.

לכאורה [למה צריך להזכיר שתהא זאת על ידי דוד דייקא, והלא] אַז אונז וועל מיר זען "מלכות השם יתברך", וואָס איז אונז אַ נפקא מינה דורך וועמען?
[והלא בכל אופן] יראו עינינו וישמח לבנו אַז ס'וועט זיין התגלות כבוד שמו יתברך.
[ואם כן] וואָס איז דאָס אריכת הלשון ["על ידי דוד משיח צדק"], דער בורא כל עולמים ווייסט דאָך דורך וועמען ס'איז גוט.

צא

נאָר [לפי האמור, הרי בכוונה] זאָגט מען אַרויס [על ידי דוד], ס'זאָל נישט זיין קיין 'מקום לטעות', מ'זאָל נישט מיינען אַז ס'איז עפעס [שייך ענין של גאולה] אַז ס'איז דורך אַן אַנדערן, זאָגט מען 'בפירוש אַרויס' פֿדבֿר האָמור בְּשִׁירֵי עֶזְרָה "על ידי דוד".

צב

ולוה גם מבקשים הושענא "חנה דוד" באמצע הבקשה על בנין "ירושלים", כי אנו מבקשים רק על בנין ירושלים כזה שראוי לדוד לחנות בה. וכמו שאמרו שרוד המלך יבא עני ורוכב על אותו חמור שרכב עליו אברהם אבינו לעקידה, ומשה רבינו למצרים
איבערדעם רעכנט מען דאָס אויס עקסטער, מ'איז גאָר דאָס מזכיר [הושענא חנה דוד].
אוי! אין חנה דוד, אין דעם איז נכלל אַלעס, ווייל ווען ס'וועט זיין חנה דוד, דעם וועט זיין די אָמֶת'דיגע ישועה.

ויענין עוד בדברי רבינו בסוף הקדמת על הגאולה ועל התמורה וז"ל: וחשבתי הכוונה כמה שאנו אומרים ויענינו תְּרַאֲיֵנָה מְלֻכּוּתָּהּ פֿדבֿר האָמור בְּשִׁירֵי עֶזְרָה על ידי דוד מְשִׁיחַ צְדִיקָה, על מה אותן הדברים סובבים. שאם סובבים על "בשורת הגאולה" הנאמרים בשירי דוד המלך ע"ה, הנה בשורת הגאולה היא בכל התורה כולה, ובכל דברי הנביאים, כמבואר ברמב"ם הלכות מלכים פרק י"א, שכתב שכל מי שאינו מאמין בביאת המשיח, או שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו וכו'. ואם כן למה אמר ככתוב "על ידי דוד", דמשמע שאך בשירי דוד נאמר זה, יותר הוי ליה לומר ככתוב "בתורה הקדושה ובכל דברי הנביאים" וגם דוד בתוכם.

ואם נימא שסובב על עיקר הגאולה שיהיה על ידי דוד משיח צדיקנו [והיינו שהלשון על ידי דוד, לא קאי על על התיבות "כדבר האמור", רק על תיבת "ויענינו תראינה מלכותך"], גם כן אינו מובן למה צריכין להזכיר בתפלה את הדרך והאופן על ידי מי יהיה הגאולה, וכי צריכין ליתן עצות להקדוש ברוך הוא גדל העצה ורב העלילה, אנחנו צריכין רק להתאמץ בתפלה לקרב את הגאולה, אבל הדרך והאופן ועל ידי מי יהיה השליחות יודע הקדוש ברוך הוא, ובדואי יעשה כאשר הבטיח את הטוב והמיטיב בכל אופן ואופן.

גם הלשון ויענינו תְּרַאֲיֵנָה מְלֻכּוּתָּהּ קשה לכאורה, דהלא ראייה בעלמא יראו אז גם העכו"ם גדולתן של ישראל ותוקף מלכותו יתברך שמו וכו'. ואם כן הוה ליה לומר בתפלה שנוכה להיות מהנגאלים השמחים בבנין ירושלים וששים בעבודתו יתברך שמו, ולא בלשון תְּרַאֲיֵנָה בלבד, שאין בלשון זה אלא ראייה בעלמא.

ואפשר לומר כעין מה שכתב הב"ח וכו', ותמצית דבריו, דבנין ירושלים וכסא דוד חדא מילתא, שאין אנו מבקשים על בנין ירושלים, אלא באופן שיהיה ראוי לכסא דוד לא באופן אחר יענין שם. וכן אפשר לומר, שלכן ייסדו לפרט בתפלה זו על ידי דוד מְשִׁיחַ צְדִיקָה, שלא יהיה מקום לטעות חס ושלום שאפשר להיות איזה גאולה טרם ביאת 'המשיח' [בן דוד], כאשר בעוונות הרבים פְּשָׁתָהּ הַמְּסַפַּחַת, לכן ראו לפרט בתפלה זו בפירוש על ידי דוד מְשִׁיחַ צְדִיקָה, שאך לגאולה שעל ידי דוד משיח צדיקן אנו מצפים, לא זולת וכו'.

ובאמת זכ"י הָרְאוּת אינם רואים באופן אחר, אבל השוחד העצום המסמא ומעוור עיני העולם בכחו של ה"ס"מ וחילותיו, טח עיניהם מְרָאוּת וכו', וכל זאת הוא, יען שנינים להם ולא יראו, שאינם יכולים לראות האמת וכו'.

ועל זה אנו מתפללים, ויענינו תְּרַאֲיֵנָה, שיהיה לנו ראייה טובה ברורה ואמיתית, כי התגלות מלכותו יתברך שמו הוא אך על ידי דוד מְשִׁיחַ צְדִיקָה, ואך לזה נחכה תמיד בכל עת ועונה, ולא לפנות אל האילילים לבקש לְטַמָּא בְּהֵם (צ"פ ויקרא יט, לא), המה הכופרים המכבים כל אורן של ישראל.

ואנו מתפללים יראו עינינו וישמח לבנו וְתִגַּל נִפְשֵׁנוּ בִישׁוּעָתְךָ בְּאֵמֶת, הקדים לכל לשון יראו עינינו, שיעזרנו השם יתברך שלא להיות חס ושלום מוכים בסגורים שלא לראות האמת, ועל ידי עינים שטורות נוכה לשמוח בישועת האמת, אמן כן יהי רצון במהרה בימינו אמן.

[וכדכתיב] [זכר"ט, ט] הִנֵּה מִלִּפְנֵי יְבוֹא' לָךְ צִדִּיק וְנוֹשֵׁעַ [הוא] עֲנִי וְרֹכֵב עַל חֲמור, זָאֵגָן זֵי דָאָךְ^{טו} דָּאָס וועט זיין דוד המלך.

ער וועט 'קומען' אויף דעם חמור וואָס אברהם אבינו איז 'געגאנגען'^{טז} צו דער "עֲקֵדָה". דָּאָס איז דער זעלבער חמור וואָס משה רבינו איז 'געריטן' קיין "מִצְרַיִם". מיט דעם זעלבן [חמור] וועט מען 'קומען' "נָאָךְ אוֹנֹז" !

צג

אזי וויי ! אין דעם איז גאָרנישט וואָס מסופק צו זיין. [שאי אפשר לגאולה בלא זה].

צד

באמת איז דאָךְ דאָ צוויי זמנים [להגאולה], זָכוּ אוֹן לֹא זָכוּ^{טז}. ביי זָכוּ איז אָרוּ מן שְׁמִיָּא, מיט עֲנָנִים, [און] ביי לֹא זָכוּ איז צִדִּיק וְנוֹשֵׁעַ עֲנִי וְרֹכֵב עַל הַחֲמור, דָּאָס איז דער מלך המשיח [שהוא נשמת דוד], ער וועט קומען אויף דעם חמור.

די גמרא (סנהדרין צח.) פֿלאָגט זיך אויף יענעם [סתירת הפסוקים] אויך^{טז}, צו פֿאַרענטפּערן די סתירה, ענטפערט מען זָכוּ וְלֹא זָכוּ. [אַבער] ווען נישט די סתירה העט מען נישט געוואוסט אַנדערש, נאָר מן שְׁמִיָּא.

צה

אַבער על כל פנים [אף בלא זכו, הרי הגאולה מקושר עם דוד המלך, און] עפעס אַנדערש איז נישטאָ ! עפעס אַנדערש וואָרט מיר אוֹנֹז נישט !

צו

אזי ! מִזְאָל מיר שוין זוכה זיין דָּאָס צו זען ! אזי ! מִהָאָף מיר - אזי וויי - מִזְאָל אוֹנֹז שוין 'דעם יאָר' אָנשרייבן אַ "שנת גאולה וישועה" !

צז

איבערדעם איז דָּאָס הוֹשַׁענָא חֲנָה דָּוִד, וואָרן דָּאָס איז דָּאָס גאַנצע [דבחנייתו של דוד תלוי הכל, כי אך על דרך זה יתכן שיהיה ישועה האמתית ובנין ירושלים. ואתי שפיר מה שמבקשים חֲנָה דָּוִד בהקפה זו שקאי כולה על בנין ירושלים, כי הוא ענין אחד עם בנין ירושלים (דברי יואל)^{טז}].

הוֹשַׁענָא חֲנָה דָּוִד הוֹשַׁענָא:

^{טו} בפרקי דרבי אליעזר (פרק לא), והובא בילקוט זכרי' (רמז תקעה).

^{טז} לשונו הזהב של רבינו 'געגאנגען', 'געריטן', 'קומען', המה מדוקדקים לפי לשון הפסוקים, באברהם אבינו כתוב (וירא כב.) א וַיִּחְבֹּשׁ אֶת חֲמורוֹ וגו' וַיִּקֶּם וַיִּלָּךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹקִים. במשה רבינו כתיב (שמות ד, כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנֵי וַיִּרְכָּבָם עַל הַחֲמור וַיֵּשֶׁב אַרְצָה מִצְרַיִם. ובכאן כתיב הִנֵּה מִלִּפְנֵי יְבוֹא לָךְ.

^{טז} כמבואר בגמרא סנהדרין (צח.) : אמר ר' אלכסנדר, ר' יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעי' ס, כב) בְּעֵתָהּ, וכתיב (שם) אֲחִישֻׁנָּה. זכו אֲחִישֻׁנָּה, לא זכו בְּעֵתָהּ. אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (דניאל ז, יג) וְאָרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמִיָּא כְּכֹר אֲנֶשׁ אֲתָהּ, וכתיב (זכרי' ט, ט) עֲנִי וְרֹכֵב עַל חֲמור. זכו, עִם עֲנָנֵי שְׁמִיָּא, לא זכו, עֲנִי וְרֹכֵב עַל חֲמור.

^{טז} מלבד הסתירה שבפסוק זכו אֲחִישֻׁנָּה.

^{טז} ועיין פירוש זה על "חנה דוד", גם בהושענא רבה תשכ"ב ותשכ"ח. - ובתשכ"ב סיים רבינו בקצרה לקשר זה גם עם מה שלפניו ושל אחרי, ודלש"ק שם : איבערדעם זאָגט מען, זָבול תִּפְאָרְתָּךְ אַז ס'איז חֲנָה דָּוִד, אַזוי ווי דער ב"ח זאָגט, זָבול תִּפְאָרְתָּךְ איז מקושר מיט חֲנָה דָּוִד, און דעמאלטס איז עס טוב הִלְבְּנוֹן.

